

APŽVALGA

DĖL VAIKO TEISIŲ APSAUGOS SKYRIŲ VEIKLOS TRŪKUMŲ, NUSTATYTŲ VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS ĮSTAIGOJE ATLIEKAMŲ TYRIMŲ METU

2012-08-01 Nr. 5-31

Vilnius

I. IŽANGA

Vaikai yra ypatinga visuomenės grupė, kurios teisės ir teisėti interesai privalo būti užtikrinami. Vaiko teisių konvencijos 3 straipsnyje įtvirtintas vienas iš pagrindinių teisinio reglamentavimo principų – prioritetingas vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo, nustatant, kad imantis dėl vaiko bet kokių veiksmų, nesvarbu, ar tai darytų valstybinės ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidimo organai, svarbiausia – vaiko interesai (1 dalis), valstybės dalyvės įsipareigoja teikti vaikui tokią apsaugą ir globą, kokios reikia jo gerovei, atsižvelgdamos į jo tėvų, globėjų ar kitų asmenų, atsakančių už jį pagal įstatymą, teises ir pareigas, ir tam tikslui imasi atitinkamų teisinių ir administracinių priemonių (2 dalis).

Siekiant užtikrinti tinkamą ir efektyvią vaiko teisių apsaugą bei realizuojant konstitucines nuostatas, jog valstybė saugo ir globoja vaikystę bei, kad nepilnamečius vaikus gina įstatymas, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme yra nustatytos pagrindinės vaiko teisių apsaugos bei gynimo garantijos, vaiko teisių apsaugos institucijų sistema ir veiklos teisiniai pagrindai.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos tikslas – gerinti vaiko teisinę apsaugą, ginti vaiko teises ir jo teisėtus interesus, užtikrinti tarptautinės ir nacionalinės teisės aktuose nustatytų vaiko teisių ir jo teisėtų interesų įgyvendinimą, atlikti vaiko teisių užtikrinimo ir apsaugos priežiūrą bei kontrolę Lietuvoje (Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 2 str.).

Pagal įstatymų leidėjo pavestas funkcijas ir priskirtą kompetenciją, vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus pagrindinė misija yra vaiko teisių padėties stebėseną ir vertinimą. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriui yra pavesta kontrolės funkcija pasireiškia Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo Lietuvoje, taip pat nacionalinės teisės normų, skirtų vaiko teisių apsaugai, vykdymo stebėseną, teisėkūros proceso vertinimu ir įtakos jam darymu.

Viena pagrindinių vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos krypčių – konkrečių skundų tyrimo atlikimas. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriui pagal kompetenciją priskirta tirti pareiškėjų skundus dėl fizinių ir juridinių asmenų veiksmų ar neveikimo, dėl kurių pažeidžiamos (manoma, kad pažeidžiamos) ar gali būti pažeistos vaiko teisės ar jo teisėti interesai, taip pat skundus dėl pareigūnų piktnaudžiavimo ar biurokratizmo vaiko teisių apsaugos srityje. Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, pastebėjęs vaiko teisių ar jo teisėtų interesų pažeidimo požymių, gali atlikti tyrimą ir savo iniciatyva. Nagrinėdamas individualius skundus ar atlikdamas tyrimus savo iniciatyva, vaiko teisių apsaugos kontrolierius teikia rekomendacinio pobūdžio pasiūlymus atsakingoms institucijoms, kurių vykdymas grindžiamas asmenų geranoriškumu bei kontrolieriaus autoritetu (ne valstybinės prievartos priemonėmis).

Vaiko teisių apsaugos skyriai yra pagrindinės institucijos savivaldybėse, užtikrinančios vaiko teisių apsaugą, vaiko teisių apsaugą reglamentuojančių įstatymų ir kitų teisės aktų įgyvendinimą ir priežiūrą ir tiesiogiai dalyvaujančios vaiko teisių apsaugos veikloje. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. gruodžio 2 d. nutarimu Nr. 1593 patvirtintų Bendrųjų vaiko

teisių apsaugos skyrių nuostatų 6 punkte numatyti svarbiausieji skyriaus uždaviniai - organizuoti pagal kompetenciją teisės aktų nustatyta tvarka likusių be tėvų globos vaikų teisių ir interesų apsaugą; teikti metodinę paramą, konsultacijas, spręsti kitas vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos problemas; užtikrinti pagal kompetenciją įstatymų ir teisės aktų nustatyta tvarka visų savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų teisių ir teisėtų interesų apsaugą; teikti atitinkamoms valstybės, savivaldybės institucijoms ir įstaigoms pasiūlymus dėl vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos, vaiko globos (rūpybos) ir teisės pažeidimų prevencijos gerinimo savivaldybės teritorijoje; bendradarbiauti su valstybės, savivaldybės institucijomis ir įstaigomis, nevyriausybinėmis organizacijomis ir bendruomenėmis vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos klausimais.

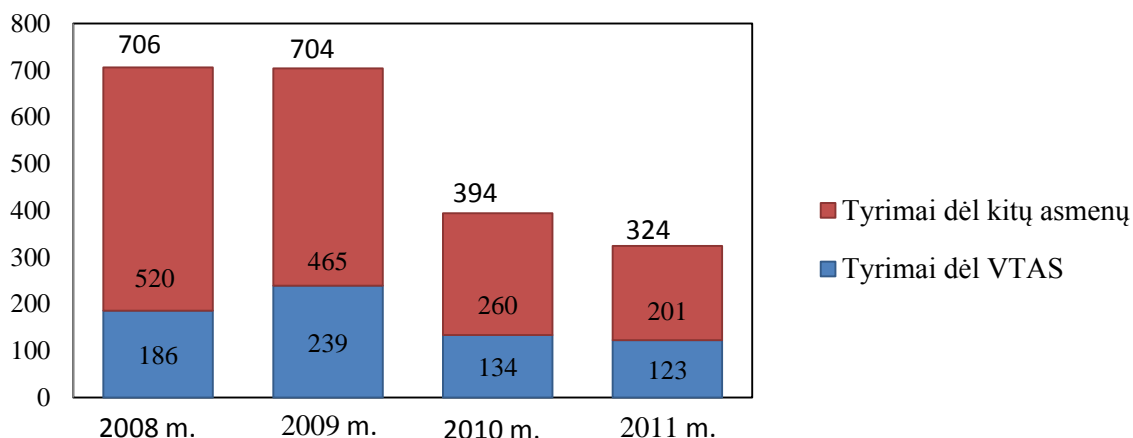
Atsižvelgiant į vaiko teisių apsaugos skyrių padėtį vaiko teisių apsaugos institucijų sistemoje bei į tai, kad skyriai tiesiogiai dalyvauja vaiko teisių apsaugos veikloje, didelė dalis skundų gaunama bei tyrimai pradedami būtent dėl šių institucijų veiklos.

Šio darbo tikslas – apžvelgti ir apibendrinti vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje atliekamų tyrimų metu nustatytus savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių (toliau - VTAS) veiklos trūkumus, prisidėti prie vienodos praktikos formavimo sprendžiant bei užtikrinant tinkamą vaiko teisių įgyvendinimą.

II. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS ĮSTAIGOJE GAUTŲ SKUNDŲ BEI ATLIKTŲ TYRIMŲ STATISTIKA IR ANALIZĖ

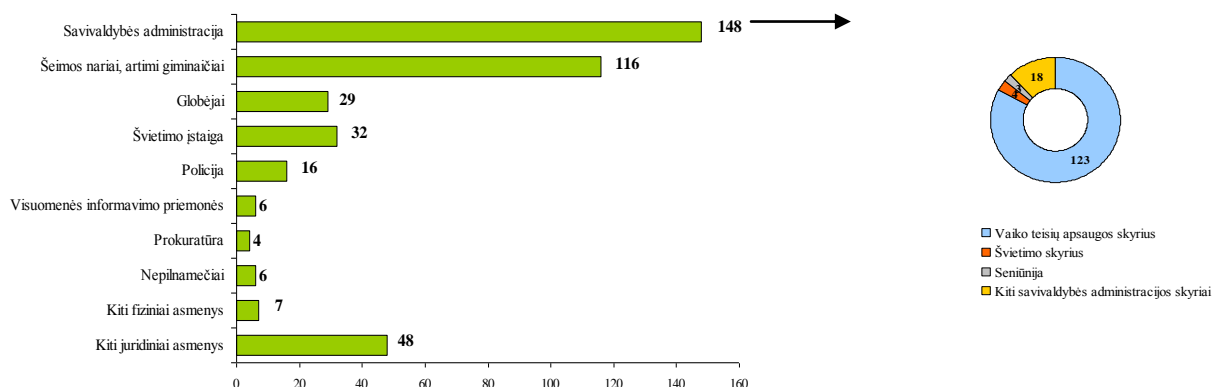
Analizuojant per kelis pastaruosius metus pradėtų tyrimų duomenis, matyti, kurią dalį tarp skundžiamų asmenų (institucijų) užima savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriai.

Tyrimai 2008-2011 m.

Surinkta 2011 metų statistika bei nustatyta, kad, kaip ir ankstesniais ataskaitiniais metais, dažnai skundžiamasi savivaldybės administracijos padalinių - VTAS (123) - veikla, galimai pažeidžiančia vaiko teises ir teisėtus interesus. Tai lemia VTAS padėtis vaiko teisių apsaugos institucijų sistemoje bei tai, kad skyriai yra pagrindinė vaiko teisių ir interesų apsaugos, gynimo ir atstovavimo institucija vietos savivaldos lygmenyje.

2011 m. PRADĖTI TYRIMAI PAGAL VAIKO TEISES GALIMAI PAŽEIDŽIANČIUS ASMENIS

Pažymėtina, kad pasitaikė atvejų, kai pareiškėjas skundė vieną ar kelias institucijas (asmenis), pažeidusias vaiko teises, o atlikus tyrimą buvo nustatyti kiti pažeidėjai (pvz., VTAS), arba šalia skundžiamų institucijų (asmenų), papildomai nustatyti dar ir kiti pažeidėjai. 2011 m. buvo atlikti tyrimai dėl 139 nusiskundimų dėl VTAS, nustatyti pažeidimai tik 36 tyrimų atvejais.

III. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS ĮSTAIGOJE ATLIKTI TYRIMAI IR NUSTATYTI VAIKO TEISIŲ APSAUGOS SKYRIŲ VEIKLOS TRŪKUMAI

- **Vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos trūkumai dėl nepakankamo bendradarbiavimo**

Vieni dažniausiai pasitaikančių VTAS veiklos trūkumų – nepakankamas bendradarbiavimas su kitomis institucijomis bei nepakankamas vaiko šeimos situacijos ištyrimas. Bendrųjų vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatų 6 punkte numatyti svarbiausieji Skyriaus uždaviniai, vienas jų - *bendradarbiauti su valstybės, savivaldybės institucijomis ir įstaigomis, nevyriausybinėmis organizacijomis ir bendruomenėmis vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos klausimais.*

Skundų bei vaiko teisių apsaugos kontrolierės iniciatyva atliekamų tyrimų metu vertinant VTAS darbą jiems teisės aktais suteiktų įgaliojimų bei kompetencijos aspektu darytina išvada, kad VTAS neišnaudoja teisės aktais jiems suteiktų galimybių bei nepakankamai dėmesio skiria aktyviam, savalaikiam, kompleksiniam bendradarbiavimui su kitomis institucijomis, tame tarpe ir situacijos ištyrimui.

Nepakankamas bendradarbiavimas su socialines paslaugas ir socialinę paramą teikiančiomis institucijomis

*Tiek pagal nacionalinius, tiek pagal tarptautinius teisės aktus, reglamentuojančius vaiko teises, valstybė turi **garantuoti vaikui teisę augti savo šeimoje (per paslaugų planavimą ir teikimą).** Vaiko paėmimas iš šeimos turėtų būti taikomas tik išnaudojus visas priemones padėti šeimai ir socialiniam darbui nedavus teigiamų rezultatų.*

*Pagal Bendrųjų vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatų 7.37 punktą, VTAS **bendradarbiauja su savivaldybės administracijos socialinės paramos skyriumi, seniūnijomis,***

socialinės paramos centrais ir derina su jais veiksmus ir sprendimus organizuojant pagalbą ir paramą vaikui ir socialinės rizikos šeimoms; teikiant metodinę paramą socialiniams darbuotojams; sprendžiant kitus su vaiko teisių apsauga susijusius klausimus.

Pagal Socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, apskaitos savivaldybės vaiko teisių apsaugos tarnyboje (skyriuje) tvarkos aprašą, patvirtintą Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. liepos 28 d. įsakymu Nr. A1-212, vaiko teisių apsaugos tarnyba (skyrius) raštu informuojama apie šeimai teikiamas paslaugas.

Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. gruodžio 17 d. įsakymu Nr. A1-207 patvirtintų Darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinių rekomendacijų 12.3 punkte akcentuojamas vaiko teisių apsaugos tarnybos (skyriaus) vaidmuo atliekant/koordinuojant darbą su socialinės rizikos šeima. Tarpdisciplininė komanda, visapusiškai įvertinusi šeimos padėtį, rizikos vaikų saugumui veiksnius ir pozityvias šeimos ir jos narių stipriąsias puses, kartu su šeima turėtų sudaryti veiksmų planą – paslaugų rinkinį, kuris reikalingas tai konkrečiai šeimai, kad būtų užtikrintas pakankamas vaikų saugumas, pakankamai kokybiškas šeimos funkcionavimas ir būtina šeimos gerovė. VTAS darbuotojo vaidmuo yra esminis – jungiant, koordinuojant ir prižiūrint visas veiksmų plano grandis.

✓ Remiantis vaiko teisių apsaugos kontrolierei skundų tyrimų metu pateiktais duomenimis, kai kuriose savivaldybėse krizių šeimoje atvejai neretai sprendžiami paimant vaikus iš šeimos, o ne vertinant pasirinktų socialinio darbo metodų bei priemonių tinkamumą ir efektyvumą, nekeliant klausimo ar išnaudotos visos pagalbos šeimai galimybės.

Pažymėtinas atvejis, kai VTAS, vykdydamas jam pavestas funkcijas, apsiribojo tik retais apsilankymais šeimoje bei informacijos apie šeimą rinkimu. Nors nuo 2008 metų vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus buvo akcentuotas psichologinės pagalbos vaikams poreikis, vėliau prašyta atkreipti dėmesį į tėvo ir vaikų tarpusavio santykius ir bendravimą, jokių realių veiksmų, įgyvendinant šias rekomendacijas, nebuvo imtasi. VTAS neteikė jokių rekomendacijų dėl socialinių paslaugų vertinimo, socialinių paslaugų sudėties pakeitimo ar pan. VTAS veikla apsiribojo tik iš tam tikros institucijos gautos informacijos perdavimu socialinei darbuotojai bei ugdymo įstaigos pedagogai.

VTAS neišnaudojo visų jam teisės aktais suteiktų galimybių užtikrinant nepilnamečių teises (psichologinės pagalbos teikimas), taip pat užtikrinant reikiamą šeimai paslaugų teikimą (tėvystės įgūdžių tobulinimas ir pan.).

Nepakankamas bendradarbiavimas su teisėsaugos institucijomis

✓ *Vadovaujantis Bendrųjų vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatų 12 punktu, Skyrius įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka privalo kreiptis į teisėsaugos institucijas, kad šios padėtų užtikrinti vaiko teisių apsaugos vykdymą.*

Skundo tyrimo metu paaiškėjo, jog X savivaldybės VTAS specialistai, gavę informaciją, kad nepilnametė nelanko mokyklos, bendradarbiaudami su Y savivaldybės VTAS specialistais ir Pravieniškių 1-ųjų pataisos namų darbuotojais (moters sugyventinis atlieka bausmę), siekė nustatyti motinos ir jos dukters buvimo vietą (šeima buvo įtraukta į socialinės rizikos šeimų sąrašą, motinai nustatyta psichikos liga, kurios nesigydo), tačiau jų pastangos, manytina, buvo nepakankamos, nes tik po 9 mėnesių VTAS specialistai išsiaiškino, kad nepilnametė pradėjo lankyti pagrindinę mokyklą. Pažymėtina, jog informacijos apie socialinės rizikos šeimą neturėjimas 9 mėnesius, yra pernelyg ilgas laikotarpis. Šiuo atveju VTAS turėjo įvertinti ir tai, kad motina turi psichikos sutrikimą bei imtis efektyvesnių priemonių (kreiptis į policijos pareigūnus su prašymu skelbti paiešką), siekdamas nustatyti moters ir jos nepilnametės dukters buvimo vietą.

✓ *Bendrujų vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatų 7 punktą numato VTAS funkcijas - Skyrius, vykdydamas jam pavestus uždavinius, bendradarbiauja su <...> policija <...> (7.39 punktą).*

Pareiškėjas skunde paaiškino, kad ne kartą kreipėsi į VTAS dėl vaiko teisių pažeidimų, tačiau VTAS į jo prašymus nereaguoja, nesiima jokių priemonių vaiko teisėms apsaugoti, pareiškėjui atsiunčia atsakymus, kad kreiptųsi į teismą dėl tėvystės nustatymo.

Skundo Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje tyrimo metu buvo nustatyta, kad policijos komisariatare buvo gautas minėto pareiškėjo skundas dėl motinos grasinimų sužaloti vaiką, užkrėsti ŽIV, todėl PK prašė VTAS suteikti charakterizuojančią informaciją apie vaiko motiną, tačiau VTAS tik informavo, kad „pareiškėjas nėra mergaitės tėvas, jo prašymai skyriuje nenagrinėjami, jam pasiūlyta kreiptis į teismą dėl tėvystės pripažinimo; informacija apie vaiko privatų gyvenimą yra konfidenciali ir teikiama tik įstatyminiams atstovams“.

Ištyrus skundą prieita prie išvados, kad VTAS atsakymai pareiškėjui bei PK buvo parengti atsainiai bei į prašymus atsakyta neišsamiai. VTAS turėjo informaciją apie vaiko motinos šeimą (nuo 2003 m. yra įrašyta į socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, apskaitą), tačiau policijai jos nepateikė, nors PK buvo reikalinga ši motiną charakterizuojanti medžiaga tiriant pareiškėjo (kaip kiekvieno kito asmens) skundą dėl galimai nusikalstamos veikos.

Nepaisant to, kad pareiškėjo skunduose keliamos problemos jau buvo žinomos VTAS specialistams ir buvo dirbama su šeima, bei atsižvelgiant į tai, kad pareiškėjas neturi teisės gauti informacijos apie mažametę, VTAS galėjo atsakyti pareiškėjui, kad ėmėsi veiksmų pagal savo kompetenciją jo nurodytiems galimiems vaiko teisių pažeidimams išsiaiškinti (nenurodant, ar jie pasitvirtino, ar ne); nes nagrinėjamu atveju neišsamus VTAS atsakymas lėmė pareiškėjo kreipimąsi į vaiko teisių apsaugos kontrolierę; iš pareiškėjo skundo matyti, kad pareiškėjui galėjo susidaryti įspūdis, jog VTAS iš viso nesiima jokių priemonių situacijai išsiaiškinti.

✓ *Bendrujų vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatų 8.12. punkte numatyta **skyriaus teisė teisės aktų nustatyta tvarka gauti iš asmens sveikatos priežiūros, švietimo <...> įstaigų ir socialinių darbuotojų jų turimą informaciją apie neprižiūrimus, likusius be tėvų globos vaikus, kitą su vaiko teisių apsauga susijusią informaciją; 8.18 punkte - gauti iš teisėsaugos institucijų visą reikiamą informaciją apie vaiko tėvus, kitus teisėtus jo atstovus: girtaujančius, vartojančius narkotines, psichotropines ar kitas psichiką veikiančias medžiagas, valkataujančius, smurtaujančius, turinčius galiojančias administracines nuobaudas ir teistumą.***

Pareiškėja nurodė, kad jos sesers šeima įtraukta į X savivaldybės socialinės rizikos šeimų sąrašą, X skyrius pradėjo vaiko globos organizavimo procesą; sesuo netinkamai rūpinasi savo nepilnamečiu vaiku; neužtikrina saugios vaikui aplinkos (sugyventinis smurtauja prieš ją vaiko akivaizdoje, vaikas su motina buvo ne kartą išvaryti iš namų); neturi pastovios gyvenamosios vietos, dėl to vaikas priverstas keisti mokyklą – pastaraisiais metais mokėsi 3 mokyklose, paskutiniu metu gyvena ir mokosi Y savivaldybėje; netinkamai naudoja vaikui išlaikyti gautas lėšas; vaiko mama serga psichikos liga, jos būklė pablogėjo, sesuo kalbėjo apie savo ir vaiko savižudybę.

Iš Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai pateiktos informacijos matyti, kad Y savivaldybės VTAS darbuotojai keletą kartų lankėsi pareiškėjos sesers šeimoje, girtavimo atvejų neužfiksavo. Tačiau vertinant Y savivaldybės VTAS darbą (pagal vaiko teisių apsaugos kontrolieriui pateiktą Y savivaldybės VTAS raštą) darytina prielaida, kad VTAS neišnaudojo teisės aktais jam suteiktų galimybių bei nepakankamai dėmesio skyrė realios situacijos šeimoje ištyrimui bei vertinimui, priežasčių, dėl kurių X savivaldybės VTAS ketino nustatyti vaikui globą, aiškinimuisi: gavęs informaciją, jog šeimoje galimai smurtaujama, vaikas auga galimai negatyvioje aplinkoje (girtaujama, vyksta konfliktai), VTAS nesikreipė į teisėsaugos institucijas dėl informacijos pateikimo apie tėvus bei faktiškai kartu gyvenančius asmenis (baustumą, teistumą) (rašte vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai tik pažymėjo, kad nėra gavęs

pranešimo iš policijos apie nakties metu paliktą nepilnametį), nesvarstė klausimo dėl psichologo pagalbos suteikimo reikalingumo vaikui; nesikreipė į švietimo įstaigą ir nepasidomėjo, ar užtikrinamas reguliarus mokyklos lankymas ir pan. (šeimos aplankymo akte tik pažymėta, kad motina minimaliai aprūpinusi vaiką mokymosi priemonėmis); nesikreipė į sveikatos priežiūros įstaigą dėl motinos galimybių užtikrinti vaiko tinkamą priežiūrą bei auklėjimą.

Nepakankamas bendradarbiavimas su kitomis institucijomis

✓ *Bendrujų vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatų 8.14. punkte numatyta skyriaus teisė gauti iš valstybės, savivaldybės institucijų ir įstaigų visą reikiamą informaciją apie vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugą.*

VTAS buvo gavęs pareiškėjos skundą dėl lopšelio-darželio grupės personalo netinkamo elgesio, maitinimo organizavimo. VTAS įsakymu sudarė komisiją dėl situacijos ir rizikos patirti psichologinį spaudimą įvertinimo lopšelyje-darželyje.

Iš tyrimo metu surinktos informacijos matyti, kad VTAS sudaryta komisija, lankydama lopšelyje-darželyje ir bendraudama su darželio direktore, nepagrįstai pasitikėjo direktorės paaiškinimu, kad darželis buvo tikrintas ir nebuvo nustatyta, jog porcijų dydis per mažas, ir nesikreipė į vaikų maitinimą kontroliuojančias institucijas. Tyrimo metu surinkta informacija leidžia teigti, kad darželio direktorė nebuvo sąžininga ir nutylėjo apie Maisto ir veterinarijos tarnybos rastus rimtus pažeidimus, susijusius su vaikų maitinimu darželyje, ir dėl pažeidimų skirtas administracines nuobaudas. Vertinant skundo tyrimo metu surinktą informaciją buvo padaryta išvada, kad VTAS sudarytos komisijos nariai formaliai atlikto patikrinimą, nepareikalavo iš darželio direktorės pateikti darželį tikrinusių institucijų išvadų; nei Švietimo skyrius, nei Vaiko teisių apsaugos skyrius neužsiklausė vaikų maitinimą kontroliuojančių institucijų apie atliktus patikrinimus lopšelyje-darželyje.

✓ *Vadovaujantis Bendrujų vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatų 7.3 punktu, Skyrius, vykdydamas jam pavestus uždavinius, atlieka šią funkciją - rengia ir įgyvendina vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos priemones, tarp jų ir skirtas vaiko teisių pažeidimų prevencijai gerinti.*

Skyriaus specialistai, gavę informaciją iš Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos, patikrino vaiko gyvenimo sąlygas pas senelius, kur jau porą metų gyveno vaikas, tėvo gyvenimo sąlygas, surinko informaciją iš vaiko ugdymo įstaigos ir sveikatos priežiūros įstaigos, kreipėsi į Psichologinės paramos centrą dėl psichologinės pagalbos suteikimo vaikui. Psichologinės paramos centras rašte Skyriui rekomendavo atlikti papildomą vaiko emocinės – psichologinės būsenos įvertinimą po pusės metų. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje atlikto tyrimo metu buvo nustatyta, jog VTAS pakartotinai nesikreipė dėl vaiko psichologinės būsenos įvertinimo (nei įpareigojo tai padaryti vaiko tėvą ar senelius). Po pusmečio organizavo atvejo peržiūrą, kurios metu nutarta, kad tėvas ir sūnus lankys psichologo konsultacijas Psichologinės paramos centre; jeigu teigiamų pokyčių tarp tėvo ir sūnaus bendravimo neįvyks, po 2 mėnesių organizuos pakartotinę šeimos atvejo peržiūrą. Tyrimo metu nustatyta, kad VTAS nekontroliavo, kaip vykdomas susitarimas dėl psichologo konsultacijų – paklausimas į Psichologinės paramos centrą išsiųstas tik po 10 mėnesių nuo nutarimo tėvui ir sūnui lankytis pas psichologą, jau po laikinosios globos nustatymo; mažamečio į psichologo konsultacijas niekas neatvedė. Planuota atvejo peržiūra po dviejų mėnesių neorganizuota. VTAS nesikreipė į socialinius partnerius dėl socialinių paslaugų poreikio nustatymo pareiškėjo šeimai.

✓ *Kalėjimų departamento prie Teisingumo ministerijos direktoriaus 2006-03-28 įsakyme Nr. 4/07-95 „Dėl nuteistųjų paleidimo iš laisvės atėmimo vietų parengiamojo darbo*

instrukcijos patvirtinimo“ nurodomas nuteistųjų paleidimo iš laisvės atėmimo vietų parengiamasis darbas bei VTAS vaidmuo.

Pažymėtina, kad tais atvejais, kai asmuo lygtinai paleidžiamas iš pataisos įstaigos, atsižvelgiant į tai, kad turi nepilnamečių vaikų (Bausmių vykdymo kodekso 157 straipsnio 3 dalies 1 punktą), yra itin svarbus pataisos inspekcijos ir savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyriaus bendradarbiavimas, siekiant stebėti ir vertinti, kaip lygtinai paleistas asmuo vykdo tėvo (motinos) pareigas ir įgyvendina teises savo nepilnamečių vaikų atžvilgiu bei, esant reikalui, spręsti klausimą dėl asmens atsakomybės už netinkamą tėvo (motinos) valdžios panaudojimą ar jos nepanaudojimą, piktnaudžiavimą tėvų valdžia ir kt.

Pažymėtina, kad už netinkamą tėvų valdžios įgyvendinimą taikoma teisinė atsakomybė ir (be kitų subjektų) savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriams yra suteikta teisė inicijuoti arba taikyti atitinkamą atsakomybę tėvams (tėvui, motinai) už tėvų valdžios nepanaudojimą arba jos panaudojimą priešingai vaiko interesams. Taip pat savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriai yra įgalioti teikti konsultacijas vaiko teisių apsaugos, teisės pažeidimų prevencijos klausimais, spręsti vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos problemas ir kt.

Pataisos inspekcija kreipėsi į VTAS dėl mažamečio motinos (moteris su vyru gyvena atskirai) pateiktos informacijos, kad vaiko tėvas, kuris lygtinai paleistas iš pataisos namų, neprižiūri savo sūnaus, neteikia materialinio išlaikymo. Pataisos inspekcija prašė VTAS patikrinti gautą informaciją bei informuoti apie rezultatus. Į Pataisos inspekciją paskambinęs VTAS atstovas paaiškino, kad Pataisos inspekcija neturi kompetencijos prašyti suteikti tokią informaciją, kad rašte nebuvo nurodyta, kuo vadovaujantis prašoma suteikti minėtą informaciją, nenurodyta, kuriam tikslui bus naudojami apie vyrą prašomi pateikti duomenys, todėl į Pataisos inspekcijos raštą atsakyta nebus. Savo atsisakymą VTAS motyvavo tuo, kad nėra gavęs moters pranešimų, prašymų apie tai, kad jos sūnaus tėvas netinkamai rūpinasi savo vaiku, neteikia jam išlaikymo, o šeima į VTAS socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus apskaitą, neįrašyta.

Vėliau VTAS, siekdamas išsiaiškinti Pataisos inspekcijos paminėtas aplinkybes, lankėsi vyro gyvenamojoje vietoje, tačiau buto durų niekas neatidarė, į paliktus kvietimus nereagavo, todėl VTAS su juo pasikalbėti nepavyko. Apie tai VTAS telefonu informavo Pataisos inspekciją, o dėl moters prašomos kitos informacijos paaiškino, jog kadangi moteris nesikreipė į VTAS, Pataisos inspekcija pati pagal kompetenciją gali suteikti pareiškėjai informaciją, kad jeigu vaiko tėvas nevykdo pareigos materialiai išlaikyti savo nepilnametį vaiką, moteris turėtų kreiptis į teismą dėl išlaikymo vaikui priteisimo.

Atsižvelgiant į Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymą bei aukščiau nurodytus teisės aktus manytina, kad VTAS turi teikti turimus duomenis, jei tai susiję su vaiko teisių apsaugos užtikrinimu. Todėl VTAS, gavęs Pataisos inspekcijos prašymą patikrinti, ar lygtinai iš pataisos įstaigos paleistas asmuo tinkamai vykdo pareigas savo vaiko atžvilgiu, turėjo apsilankyti šeimoje, atlikti patikrinimą ir informuoti Pataisos inspekciją.

Manytina, VTAS netinkamai vykdė savo įgaliojimus mažamečio atžvilgiu, iš esmės netikrino ir nesiaiškino Pataisos inspekcijos pranešime nurodytų aplinkybių dėl netinkamo tėvo valdžios įgyvendinimo bei galimo smurtinio elgesio, nesusitiko ir nebendravo su informaciją apie netinkamą vyro elgesį pateikusia vaiko motina. Mėginimas išsiaiškinti Pataisos inspekcijos kreipimesi nurodytas aplinkybes, siekiant jas išimtinai aptarti su vyru (nerezultatyvūs VTAS atstovo lankymaisi nuteistojo gyvenamojoje vietoje), nėra laikytini tinkamu VTAS suteiktų įgaliojimų vykdymu.

Kritiškai vertintinas VTAS požiūris (reagavimas) į Pataisos inspekcijos kreipimąsi ir sprendimas neteikti atsakymo raštu, kadangi kreipimesi nebuvo nurodytas tikslas, kuriam reikalingi šie duomenys, bei vaiko mama asmeniškai nesikreipė į VTAS, o vaiko tėvų šeima nėra įrašyta į socialinės rizikos šeimų sąrašą, taip pat VTAS atstovo paaiškinimas, kad Pataisos inspekcija pagal kompetenciją gali suteikti informaciją moteriai, jog dėl išlaikymo vaikui ji turi kreiptis į teismą, o dėl jos atžvilgiu naudojamojo smurto - į policiją.

Manytina, jog VTAS, geranoriškai bendradarbiaudamas su Pataisos inspekcija, galėjo gauti papildomą informaciją apie duomenų, susijusių su nepilnamečiu ir jo šeima, gavimo ir panaudojimo tikslus bei pateikti šiuos duomenis Pataisos inspekcijai. Pataisos inspekcija nėra kompetentinga teikti konsultacijas ar spręsti vaiko teisių ir interesų užtikrinimo, apsaugos ir gynimo klausimus.

Manytina, VTAS turėjo įvertinti, kaip vyras įgyvendina tėvo valdžią savo mažamečio sūnaus atžvilgiu, suteikti informaciją vaiko mamai apie vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugos ir užtikrinimo problemų sprendimą (teisės į išlaikymą, kt. įgyvendinimą) bei, esant reikalui, spręsti (inicijuoti) vaiko tėvo teisinės atsakomybės klausimą.

Nepakankamas bendradarbiavimas tarp vaiko teisių apsaugos skyrių

✓ *Pagal Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006-07-28 įsakymu Nr. A1-212 patvirtinto Socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, apskaitos savivaldybės vaiko teisių apsaugos tarnyboje (skyriuje) tvarkos aprašo 14.3 punktą, kai šeima pakeičia gyvenamąją vietą ir išvyksta nuolat gyventi į kitą savivaldybę, savivaldybės, kurioje gyveno šeima, vaiko teisių apsaugos skyrius išbraukia šeimą iš socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, apskaitos ir informuoja savivaldybės, į kurią šeima išvyksta nuolat gyventi, vaiko teisių apsaugos skyrių bei persiunčia jai šeimos byloje sukauptą medžiagą.*

Pareiškėja nurodė, kad VTAS buvo informuotas apie tai, jog tėvai neužtikrina mažamečių savo vaikų teisių ir teisėtų interesų (dėl netinkamos priežiūros, gyvenimo sąlygų, nesirūpinimo vaikų sveikata, gydytojų rekomendacijų nevykdymo), tačiau situacija šeimoje nepakito.

Remiantis tyrimo Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje metu surinktais duomenimis, minėta šeima nuo 2005 m. buvo įrašyta į X savivaldybės VTAS socialinės rizikos šeimų, auginančių nepilnamečius vaikus, sąrašą dėl socialinių įgūdžių stokos, su šeima dirbo socialinis darbuotojas. 2008 m. šeima išsikėlė gyventi į Y savivaldybę, apie šeimą informuotas Y savivaldybės VTAS (šeimos byla išsiųsta tik 2010 m.), tačiau šeima tik 2010 m., kreipusis vaiko teisių apsaugos kontrolieriui, buvo įrašyta į Y savivaldybės VTAS socialinės rizikos šeimų, auginančių nepilnamečius vaikus, sąrašą.

Vertinant abiejų savivaldybių VTAS veiksmus teigtina, jog abu VTAS bendradarbiavo nepakankamai ir dėl to šeimai nebuvo organizuota nuosekli ir savalaikė pagalba. Pažymėtina, jog šeimai išsikėlus į Y savivaldybę, X savivaldybės VTAS turėjo inicijuoti aktyvų bendradarbiavimą su Y savivaldybės VTAS. Y savivaldybės VTAS, turėdamas informaciją apie minimą šeimą, taip pat turėjo imtis iniciatyvos, užtikrindamas šeimoje augančių nepilnamečių vaikų teises ir teisėtus interesus, bendradarbiauti su X savivaldybės, iš kurios išsikėlė šeima, VTAS.

• Vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos trūkumai dėl globos (rūpybos) organizavimo bei priežiūros

Dažnai pasitaikantys trūkumai VTAS veikloje yra tai, kad skyriai netinkamai taiko Lietuvos Respublikos civilinio kodekso ir kitų teisės aktų normas, reglamentuojančias vaiko globą (rūpybą), bei netinkamai vykdo įstatymais Skyriui pavestą funkciją - pagal kompetenciją organizuoti vaiko globą (rūpybą), jos priežiūrą, t.t.

✓ *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.254 straipsnyje numatyti vaiko laikinosios globos (rūpybos) nustatymo pagrindai; nurodyta, kad vaiko laikinoji globa (rūpyba) nustatoma, kai <...> vaiko tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų laikinai negali*

rūpintis vaiku dėl abiejų tėvų ar vieno iš jų ligos, suėmimo, bausmės atlikimo ar kitų svarbių priežasčių.

Skundo tyrimo metu buvo nustatyta, kad motina buvo nuteista teismo nuosprendžiu 1 metams laisvės apribojimo; vėliau teismo nutartimi laisvės apribojimas pakeistas į 45 paras arešto. VTAS buvo žinoma apie tai, kad motina buvo suimta ir patalpinta į tardymo izoliatorių, vėliau išvežta atlikti bausmės į pataisos namus, tėvystė mergaitės atžvilgiu nebuvo nustatyta, tačiau laikinosios globos mažametei neorganizavo. Skyrius rašte vaiko teisių apsaugos kontrolieriui nurodė, jog atsižvelgiant į vaikų globos centro X rekomendacijas, į tai, kad iki įkalinimo motina pati augino dukterį, socialinių darbuotojų teigimu, tarp mamos ir dukters užsimezges stiprus emocinis ryšys, lankantis namuose nepastebėta vaiko nepriežiūros atvejų, motina nei karto nebuvo rasta apsvaigusi nuo alkoholio ar psichotropinių medžiagų, nebuvo pastebėta vaiko apleistumo atvejų, Skyrius nesprenė vaiko įstatyminio globėjo paskyrimo klausimo; mažamete (1 metų 3 mėn. amžiaus) geranoriškai sutiko rūpintis senelė iki kol motina atliks laisvės atėmimo bausmę; Skyriuje gautas senelės sutikimas rūpintis anūke iki vaiko mama atliks bausmę.

Manytina, kad VTAS, neorganizavodamas globos mažametei, nevykdė įstatymais Skyriui pavestos funkcijos - pagal kompetenciją organizuoti vaiko globą (rūpybą), jos priežiūrą bei netinkamai taikė CK normas, reglamentuojančias vaiko globą (rūpybą). Vaiko globos (rūpybos) tikslas – užtikrinti vaiko auklėjimą ir priežiūrą aplinkoje, kurioje jis galėtų saugiai tinkamai augti, vystytis ir tobulėti, vienas vaiko globos uždavinių - paskirti vaikui globėją (rūpintoją), kuris rūpintųsi, auklėtų, jam atstovautų ir gintų jo teises ir teisėtus interesus (CK 3.428 str.). Tėvai yra savo neveiksnių nepilnamečių vaikų atstovai pagal įstatymus. VTAS neorganizavus vaiko globos, suėmus motiną, mažametė buvo netekusi vienintelio teisėto atstovo (kadangi tėvystė vaiko atžvilgiu nenustatyta). Remiantis CK, buvo pagrindas mažametei nustatyti laikinąją globą; šiuo atveju, ankstesnis motinos tinkamas rūpinimasis vaiku, glaudus ryšys tarp jų negali būti motyvas nenustatyti globos.

✓ *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.253. straipsnyje įtvirtinta, jog vaiko laikinoji globa (rūpyba) – laikinai be tėvų globos likusio vaiko priežiūra, auklėjimas, jo teisių ir teisėtų interesų atstovavimas bei gynimas šeimoje, šeimynoje ar institucijoje, o **vaiko laikinosios globos (rūpybos) tikslas** – grąžinti vaiką į šeimą. Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatų, patvirtintų socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 m. balandžio 18 d. įsakymu Nr. 56, 51 punktas reglamentuoja, kad Vaiko teisių apsaugos skyrius organizuoja Vaiko globos (rūpybos) plano peržiūrą vaiko globos (rūpybos) plane nustatytu laiku arba ne vėliau kaip praėjus 6 mėnesiams nuo vaiko laikinosios globos (rūpybos) nustatymo; arba gavus savivaldybės socialinio darbuotojo ar socialinės globos įstaigos specialisto informaciją apie galimybę grąžinti globojamą (rūpinamą) vaiką tėvams; arba dėl kitų svarbių priežasčių (keičiasi vaiko globos (rūpybos) vieta ir kt.).*

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje atlikus tyrimą nustatyta, kad nepilnamečiams broliui ir seseriai laikinoji globa tęsėsi ilgiau nei 3,5 metų, kai vaiko globa (rūpyba) institucijoje turi būti laikina vaiko priežiūros forma, sudaranti galimybes bei užtikrinanti vaikui saugias, sveikas ir tinkamas sąlygas augti ir vystytis, kol bus išspręstas jo grąžinimo į biologinę šeimą ar įvaikinimo bei globos šeimoje klausimas. Pažymėtina, jog teisės aktuose nėra reglamentuota laikinosios globos (rūpybos) trukmė, tačiau Vaiko teisių apsaugos tarnybų specialistai, atsižvelgdami į vaiko interesus, vaiko globos (rūpybos) plano peržiūros metu turi priimti sprendimą labiausiai atitinkantį vaiko interesus, užtikrinant galimybę vaikui augti šeimoje, o ne institucijoje.

✓ *Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. kovo 27 d. nutarimu Nr. 405 patvirtintais Vaiko globos organizavimo nuostatais, nustatant vaiko nuolatinę globą*

(rūpybą), *Vaiko teisių apsaugos skyrius, gavęs šių nuostatų 8.1–8.3, 9.1–9.12, 12.1 ir 12.2 ar 10 ir 11.1–11.5 punktuose nurodytus dokumentus ir priėmęs šių nuostatų 17 punkte nustatyta tvarka sprendimą dėl fizinio arba juridinio asmens tinkamumo skirti vaiko globėju (rūpintoju), kreipiasi į teismą su pareiškimu. Vaiko globėjas (rūpintojas) skiriamas teismo nutartimi.*

Pareiškėjos teigimu, X savivaldybės VTAS specialistai apsilankė jos namuose, patikrino jos tinkamumą būti vaikų globėja ir visus dokumentus sprendimui priimti išsiuntė į Y savivaldybės VTAS, tačiau galutinio sprendimo ji nesulaukia jau kelis mėnesius.

Skundo tyrimo metu buvo nustatyta, jog X savivaldybės VTAS, priėmęs sprendimą dėl pareiškėjos tinkamumo skirti ją nepilnamečių vaikų globėja, moters prašymą ir dokumentus išsiuntė Y savivaldybės VTAS (kurio teritorijoje gyvena vaikai). Y savivaldybės VTAS, gavęs vaikų paaiškinimus, jog jie nebesutinka gyventi pas tetą, persiuntė juos X savivaldybės VTAS, tačiau pareiškėjos apie tai neinformavo.

Vadovaudamasis Vaiko globos organizavimo nuostatais, nustatant vaiko nuolatinę globą (rūpybą), Y savivaldybės VTAS, gavęs dokumentus dėl nuolatinės globos skyrimo iš X savivaldybės VTAS, turėjo kreiptis į teismą su pareiškimu (vaiko globėjas (rūpintojas) skiriamas teismo nutartimi). Pažymėtina, jog nagrinėjamu atveju, iškilus klausimams dėl dokumentų ar informacijos trūkumo, vaikų nuomonės pasikeitimo, Y savivaldybės VTAS turėjo apie tai informuoti pareiškėją, nurodyti motyvus, dėl kurių netęsimas nuolatinės globos nustatymo nepilnamečiams procesas.

✓ *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.268 straipsnyje numatyta, kad **vaiko globėjas (rūpintojas) parenkamas** atsižvelgiant į jo asmenines savybes, sveikatos būklę, sugebėjimą būti globėju (rūpintoju), jo santykius su netekusiu tėvų globos vaiku bei vaiko interesus.*

*Vaiko globos organizavimo nuostatai reglamentuoja bendruosius Lietuvos Respublikos teritorijoje likusio be tėvų globos vaiko globos (rūpybos) organizavimo principus, vaiko globėjo (rūpintojo) pirminės atrankos, pasirengimo, skyrimo, atleidimo arba nušalinimo nuo pareigų, vaiko nuolatinės globos (rūpybos) nustatymo ir pasibaigimo tvarką. Nuostatų 12 punkte numatyta, kad vaiko teisių apsaugos skyrius, gavęs prašymą globoti vaiką, per 7 kalendorines dienas **kreipiasi įstatymų nustatyta tvarka į Informatikos ir ryšių departamentą** prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, kad ši išduotų pažymą apie asmenį, norintį tapti vaiko globėju (rūpintoju), ir apie kartu su juo gyvenančius asmenis, – ar jie nėra teisti, nėra padarę administracinių teisės pažeidimų; **ištiria fizinio asmens, norinčio tapti vaiko globėju (rūpintoju), buities ir gyvenimo sąlygas ir surašo buities ir gyvenimo sąlygų patikrinimo aktą** (kiekvienam fiziniam asmeniui, išskyrus vaiko artimuosius giminaičius, turi tekti ne mažiau kaip 14 kv. metrų bendro naudingo ploto, o kai norima globoti (rūpintis) skirtingų lyčių vaikus, nustatant jiems nuolatinę globą (rūpybą), **turi būti sudarytos sąlygos gyventi atskiruose kambariuose**).*

Iš Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gautų duomenų matyti, jog VTAS kreipėsi į Informatikos ir ryšių departamentą prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos dėl norinčios tapti globėja sugyventinio (vėliau - sutuoktinio) teistumo tik praėjus daugiau nei 6 mėnesiams nuo prašymo pateikimo globoti vaikus (jau po teigiamo sprendimo dėl asmens tinkamumo būti globėju). VTAS nevertino, jog pareiškėjos gyvenamojoje vietoje nėra galimybių sudaryti sąlygas vaikams gyventi atskiruose kambariuose. VTAS parengta informacija apie būsimos globėjos šeimą yra nepakankama, nedetali ir parengta atmetinai (neįvertinti: žalingi įpročiai (būsimos globėjos sutuoktinis ne kartą baustas administracine tvarka); iš kokių lėšų būtų apmokėtos susikaupusios baudos už jo padarytus administracinius nusižengimus; kas vairuotų automobilį, kai šeima atvyksta į vaikų globos namus pasiimti vaikų svečiuotis (atimta teisė vairuoti); galimybė skirtingos lyties vaikams gyventi atskiruose

kambariuose; šeimos teigiamos pajamos nesutampa su deklaruojamomis pažymose; ar globėjos šeima ištesėjo pažadą išklaudyti globėjų mokymo kursų temas, kurias jie praleido).

✓ *Vaiko teisių apsaugos tarnyba arba jos įgalioti socialiniai partneriai, gavę Vaiko globos organizavimo nuostatų 8.1–8.3 ir 9.1–9.12 ar 10 ir 11.1–11.5 punktuose nurodytus dokumentus, per 7 kalendorines dienas iširia fizinio asmens, norinčio tapti vaiko globėju (rūpintoju), buities ir gyvenimo sąlygas ir surašo buities ir gyvenimo sąlygų patikrinimo aktą.*

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje atlikus skundo tyrimą nustatyta, kad skiriamos globėju šeimos buities ir gyvenimo sąlygų patikrinimo aktas buvo surašytas jau paskyrus vaiko globą (prieš tai šioje šeimoje lankytasi tik prieš 1,5 metų).

✓ *Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatų 7 punkte nustatyti vaiko teisių apsaugos skyriaus veiksmai gavus informaciją apie tėvų ar kito teisėto vaiko atstovo smurtavimą prieš vaiką ar kitokį piktnaudžiavimą tėvų valdžia ir dėl to kylančių realių grėsmių vaiko sveikatai ar gyvybei arba tėvų ar kitų artimųjų be priežiūros paliktą vaiką ir dėl to kylantį pavojų vaiko sveikatai ir saugumui, ar rastą vaiką. Be kitų veiksmų vaiko teisių apsaugos skyrius turi **skubiai raštu informuoti vaiko tėvus** (jeigu jie yra žinomi) ar kitus teisėtus jo atstovus apie vaiko laikiną paėmimą ir apgyvendinimą.*

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje atliekant skundo tyrimą nustatyta, kad VTAS, gavęs informaciją apie motinos smurtą dukters atžvilgiu, paėmė mergaitę iš šeimos ir apgyvendino ją globos namuose, tačiau apie VTAS sprendimą laikinai paimti dukterį iš šeimos raštu neinformavo motinos. VTAS paaiškino, kad apie sprendimą dėl mergaitės laikino paėmimo motina buvo informuota žodžiu telefoninio pokalbio metu, be to, sprendimas tą patį vakarą faksu buvo išsiųstas seniūnijos socialinei darbuotojai, kad pastaroji šio sprendimo kopiją perduotų motinai. Minėto sprendimo kopija motinai buvo įteikta ir jos lankymosi VTAS metu.

Atsižvelgiant į aukščiau paminėto teisės akto nuostatas, manytina, kad žodinio informavimo apie vaiko paėmimą nepakanka. Taip pat svarbu tai, kad tėvai apie vaiko paėmimą iš šeimos turi būti informuojami nedelsiant, o ne po tam tikro laiko ar perduodant informaciją per kitus asmenis.

● **VTAS dalyvavimas teismo procese atstovaujant vaiko teises ir teisėtus interesus**

Skyrius įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka privalo atstovauti vaiko teisėms ir teisėtiems interesams ir ginti juos teismuose (Bendrųjų vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatų 12.4 punktas).

VTAS dalyvavimas teismine tvarka sprendžiant klausimus, susijusius su vaiko interesais, yra grindžiamas Skyriaus funkcija ginti viešą interesą – vaiko teises ir teisėtus interesus bei tikslu, kad teismo sprendimas/nutartis atitiktų vaiko teises ir teisėtus interesus. VTAS procesinė padėtis civiliniame procese – ieškovas arba institucija, teikianti išvadą.

VTAS teikiama išvada yra pagrindinis būdas apginti vaiko teises ir teisėtus interesus. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje atlikti skundų tyrimai parodė, kad VTAS pateikiamos išvados (dėl vaiko gyvenamosios vietos, bendravimo tvarkos nustatymo) nemotyvuotos, neišsamios bei neatskleidžia teisiškai svarbių aplinkybių. Vaiko teisių apsaugos institucijos pozicija bylose, kuriose naginėjami vaiko gyvenamosios vietos su vienu iš tėvų nustatymo ir kiti su svarbiais vaiko interesais susiję klausimai, privalo būti aktyvi, o teismai turi reikalauti ne formalios, tačiau išsamios ir svarbias aplinkybes atskleidžiančios išvados (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje R.S. v. K.S., bylos Nr. 3K-3-141/2011).

✓ *Lietuvos Aukščiausiojo Teismas, savo praktikos, nagrinėjant civilines bylas dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, apibendrinime, patvirtintame Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisėjų Senato 2002-06-21 nutarimu Nr. 35, išaiškino, kad Vaiko teisių apsaugos tarnyba privalo teismui pateikti šeimos aplinkos, taip pat kiekvieno iš vaiko tėvų gyvenimo sąlygų aktus bei atlikti visų būtinų faktinių aplinkybių tyrimus. Tarnyba pagal galimybes privalo išsiaiškinti paties vaiko norus sprendžiamu klausimu bei vaiko interesų turinį. Tarnyba taip pat turi nustatyti ir įvertinti vaiko prisirišimo laipsnį prie kiekvieno iš tėvų, brolių, seserų ar senelių, kiekvieno tėvo dorovinius ir kitokius asmenybės bruožus, tėvų požiūrį į vaiko auklėjimą, vystymąsi, tėvų dalyvavimą vaiką auklėjant, išlaikant ir prižiūrint iki ginčo atsiradimo, santykius tarp vaiko ir kiekvieno iš tėvų, kiekvieno iš tėvų galimybes sudaryti vaikui tinkamas gyvenimo, auklėjimo ir vystymosi sąlygas, įvertinant tėvų darbo pobūdį, darbo režimą, materialinę ir šeiminingą tėvų padėtį ir kitas aplinkybes.*

Atlikus skundo tyrimą vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje nustatyta, kad VTAS teismui pateiktose išvadose dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo ir išlaikymo priteisimo neįvertino aplinkybių, kurios turėtų būti paminėtos teikiant teismui išvadą dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo - išvadose išsamiai neįvertintas vaiko prisirišimo laipsnis prie tėvo ir motinos, tačiau tik konstatuotos esamos aplinkybės, kad mažametė gyvena su motina ir ji ja rūpinasi. Taip pat buvo pasiūlyta išvadose visuomet išsamiau paaiškinti abiejų tėvų gyvenimo sąlygas (pvz. paminėtina, kad mama gyvena bendrabučio tipo bute ir jos vieno kambario nuomojame bute dažnai lankosi ir praleidžia keletą dienų jos vyresnis sūnus, t.y. 18 k. m. kambaryje gyvena 3 asmenys, laikomas šuo). VTAS specialistams taip pat reikėtų išsiaiškinti, koks yra abiejų tėvų darbo pobūdis, darbo režimas, jų materialinė padėtis (pvz. motinos ir tėvo pajamos). Atsižvelgiant į tai, kad VTAS specialistams buvo žinoma, jog mažametė turi sveikatos problemų, turėtų būti išsiaiškinta, kuris iš tėvų turi geresnes galimybes rūpintis vaiku, jam susirgus.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad mažametės nuomonė kito atsižvelgiant į tai, kuris iš tėvų būdavo šalia (kurio namuose buvo apklausama arba kuris atvedė į VTAS). Iš šių aplinkybių matyti, kad mergaitės nuomonė yra netvirta, ji neišsakė vienareikšmiško atsakymo, todėl VTAS išvadoje neturėjo remtis tik viena iš mergaitės išsakytų nuomonių kaip galutine. Esant tokiai situacijai, VTAS specialistai turėtų tai paminėti savo išvadoje ir, esant būtinybei, prašyti psichologinės ekspertizės, kuria būtų galima nustatyti tikrąją vaiko nuomonę.

Būtina pažymėti, kad išsami ir svarbi informacija turėtų būti pateikta pačioje išvadoje, atkreipiant teismo dėmesį į svarbias aplinkybes, todėl neužtenka VTAS tik pridėti prie išvados buities tyrimo aktus.

✓ *Tarnyba/Skyrius, pateikdama išvadą dėl ginčo, turi ištirti abiejų ginčo šalių šeimos aplinkos sąlygas ir pateikti teismui išvadą dėl abiejų ginčo šalių (CK 3.169 str. 2 d.). Teismui pateikta išvada turi būti suformuluota aiškiai bei motyvuotai, joje turi būti pasisakyta dėl ginčo, t. y. su kuriuo iš tėvų gyventi, nustačius vaiko gyvenamąją vietą, labiau atitiktų jo interesus (CK 3.174 str. 2 d., 3.178 str. 2 d.).*

Atliekant tyrimą Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje buvo nustatyta, kad VTAS pateikta išvada teismui civilinėje byloje dėl nepilnamečio vaiko gyvenamosios vietos nustatymo ir materialinio išlaikymo buvo nepakankamai išsami ir informatyvi (pvz., VTAS netyrė ginčo šalių gyvenimo ir buities sąlygų) bei neatitiko Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamos praktikos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2002-06-21 nutarimas Nr. 35 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenant skyrium“), dėl to apylinkės teisme vykusiame parengiamajame teismo posėdyje teisėjos iniciatyva VTAS atstovo buvo paprašyta kitam teismo posėdžiui pateikti tėvo ir motinos buities sąlygų tikrinimo aktus.

✓ Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 3.178 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija, **ištyrusi šeimos aplinkos sąlygas, pateikia teismui išvadą dėl ginčo. Spręsdamas ginčą, teismas įvertina ne tik išvadą, bet ir vaiko norus bei kitus šalių pateiktus įrodymus.** Išvada turi būti motyvuota, joje turi atsispindėti nustatytos vaiko gyvenimo, auklėjimo, išlaikymo, bendravimo su tėvais aplinkybės, siūlomas ginčo sprendimo būdas ir motyvai, kuriais remiantis jis siūlomas.

Skundo tyrimo Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje metu paaiškėjo, kad VTAS pateikė teismui išvadą dėl nepilnamečių vaikų išlaikymo dydžio ir bendravimo su vaikais tvarkos pakeitimo, nenustatęs mergaičių gyvenimo sąlygų, bendravimo su tėvu aplinkybių, teikdamas išvadą teismui nepasiūlė sprendimo būdo. VTAS teismui pateikė nuomonę, kad bendravimo su vaikais tvarką ir klausimą dėl išlaikymo dydžio spręs teismo proceso metu.

✓ Atstovaudamas vaiko teises ir interesus, VTAS netinkamai vertino bylos aplinkybes bei aiškino CK nuostatas, jog **vaiko globėjas (rūpintojas) yra vaiko atstovas pagal įstatymą ir gina jo teises ir teisėtus interesus (LR CK 3.272 str. 1 d.); nepilnamečių asmenų globėjai ir rūpintojai turi gyventi kartu su nepilnamečiu. (LR CK 243 str. 4 d.)**

Atlikus skundo tyrimą Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje atkreiptas VTAS dėmesys į tai, jog asmenų, nesančių paskirtaisiais globėjais, gyvenamojo namo, aplinkos ir kiti minėtų asmenų gyvenimo sąlygų privalumai bei tai, jog nepilnamečiui yra sudarytos visos sąlygos, būtinos jo fiziniam, protiniam, dvasiniam ir doroviniam vystymuisi, nesuteikia teisės minėtiems asmenims auginti nepilnamečio ir tai negali būti vertinama kaip tinkamas vaiko teisių ir teisėtų interesų užtikrinimas, nes visų instancijų teismai jau yra įvertinę šias aplinkybes ir nusprendę nepilnamečio vaiko globėja paskirti kitą asmenį ir vaiko gyvenamąją vietą nustatyti su globėja. Asmenų, nesančių globėjais, piktybiškas nepilnamečio vaiko neperdavimas įstatyminei atstovei vertinamas kaip grubus vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimas, nes šiuo atveju nepilnamečio teisė ir interesas yra gyventi įstatyminės atstovės šeimoje, kaip nustatė teismas.

• **Vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos trūkumai užtikrinant vaiko apsaugą nuo smurto**

Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 19 straipsnio 1 dalis numato valstybės pareigą imtis visų reikiamų teisinių, administracinių, socialinių ir švietimo priemonių, siekiant apginti vaiką nuo įvairiausio pobūdžio smurto, įžeidimų ar piktnaudžiavimo, priežiūros nebuvimo, nerūpestingo ar grubaus elgesio, išnaudojimo, kuriuos jis gali patirti iš tėvų, teisėtų globėjų ar kurio nors kito jį globojančio asmens. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 10 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas draudimas vaiką kankinti, žaloti, žeminti jo garbę ir orumą, žiauriai su juo elgtis. Šio įstatymo 43 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad už fizinio ar psichinio smurto demonstravimą vaikams, jų įtraukimą į nusikalstamą ar kitą neteisėtą veiklą taikoma įstatymų nustatyta administracinė arba baudžiamoji atsakomybė. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.155 straipsnyje, 3.159 straipsnio 4 dalyje numatytas tėvų valdžios turinys, draudimas naudoti tėvų valdžią priešingai vaiko interesams bei reikalavimas už tėvų valdžios nepanaudojimą taikyti įstatymuose numatytą teisinę atsakomybę.

Skundų tyrimo Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje metu buvo nustatyta, kad VTAS, turėdami informaciją apie galimai vartotą smurtą prieš vaiką, delsia arba visai nesikreipia į teisėsaugos institucijas dėl asmens patraukimo atsakomybėn už pavartotą smurtą prieš vaiką.

✓ *Vadovaujantis Bendrųjų vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatų 7.28, 12.3 ir 17 punktais, vaiko teisių apsaugos skyrius, gavęs informaciją apie <...> žiaurų tėvų elgesį su vaiku ar kitokius jo teisių ir teisėtų interesų pažeidimus, privalo nedelsdamas imtis visų teisėtų veiksmų, kurie užtikrintų vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugą, viena kurių – **kreiptis į atitinkamas teisėsaugos institucijas**, kad šios padėtų užtikrinti vaiko teisių apsaugos vykdymą, pradėtų asmens, keliančio grėsmę vaiko saugumui ir sveikatai, baudžiamąjį persekiojimą ar patraukimą administracinėn atsakomybėn.*

*Pažymėtina, kad, siekiant bendromis teritorinių prokuratūrų ir savivaldybių administracijų vaiko teisių apsaugos skyrių pastangomis veiksmingiau ginti vaikų teises ir teisėtus interesus ir užtikrinti glaudesnę teritorinių prokuratūrų ir vaiko teisių apsaugos skyrių bendradarbiavimą, 2011 m. sausio 27 d. tarp Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos bei Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos buvo pasirašytas bendradarbiavimo susitarimas (toliau – Susitarimas). Atsižvelgiant į minėtą Susitarimą Socialinės apsaugos ir darbo ministras 2011 m. kovo 18 d. patvirtino Vaiko teisių apsaugos skyrių ir teritorinių prokuratūrų bendradarbiavimo ginant vaiko teises rekomendacijas, kurių 6 punkte nustatyta, kad vaiko teisių apsaugos skyrius policijai ar prokurorui **operatyviai pateikia informaciją apie jam žinomus smurto prieš nepilnamečius vaikus panaudojimo faktus**, kitus jam žinomus vaiko teisių pažeidimus, kuriuose, vaiko teisių apsaugos skyriaus nuomone, gali būti nusikalstamos veikos požymių.*

Atlikus Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gautų skundų tyrimus atkreiptinas dėmesys į tai, kad kai kurie VTAS neskuba teisėsaugos institucijoms pateikti informaciją apie galimai panaudotą smurtą vaikų atžvilgiu. Pažymėtina, kad informacija apie galimą smurtą prieš vaiką turėtų būti pateikiama nedelsiant, o VTAS gauti/surinkti duomenys dėl vaiko, jeigu nėra galimybės pateikti iš karto, galėtų būti pateikti kiek vėliau.

✓ Pažymėtinas atvejis, kai nepilnametė skunde vaiko teisių apsaugos kontrolieriui paaiškino, kad tėvas jos atžvilgiu naudojo fizinį ir psichologinį smurtą (buvo sulaužęs rankos pirštą, ne kartą buvo sumušęs garaže iki sąmonės netekimo). VTAS vedėja pažymėjo, kad Skyriuje per nurodytą darbo su nepilnametės šeima laikotarpį nebuvo nustatyta skunde nurodytų (sulūžęs rankos pirštas, sumušimas iki sąmonės netekimo) fizinio smurto atvejų. Tačiau iš VTAS pateiktų dokumentų, matyti, kad nepilnametė kreipėsi į Skyrių su prašymu leisti pagyventi vaikų paramos centre, nes <...> nebenori kentėti smurto, šaipymosi; vėliau mergaitė perdavė laišką mokyklos socialinei pedagogei, kuriame rašė apie patirtą smurtą, tėvo jai nukirptus plaukus, todėl ji nenorinti grįžti namo, geriau gyvenianti gatvėje ar nušoksianti nuo stogo.

Manytina, kad VTAS, vertindamas susiklosčiusią situaciją, nepagrįstai nesprenė tėvo atsakomybės klausimo dėl galimai vartoto smurto dukters atžvilgiu bei neišnaudojo teisės aktų suteiktų galimybių kreiptis į teisėsaugos institucijas dėl asmens, galimai keliančio grėsmę vaiko saugumui ir sveikatai, patraukimo administracinėn atsakomybėn ar baudžiamoją persekiojimą pradėjimo, o tik konstatavo, kad vaiko fizinio smurto panaudojimo atvejų prieš nepilnametę nenustatyta. Atkreiptinas VTAS dėmesys į tai, kad Skyriui nėra priskirta įrodinėjimo, baudžiamosios veikos požymių buvimo ar nebuvimo nustatymo funkcija, tai priklauso teisėsaugos institucijų kompetencijai. VTAS turi pareigą apie galimą smurtą prieš nepilnametę pranešti teisėsaugos institucijoms.

X rajono policijos komisariatare buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas pagal Lietuvos Respublikos baudžiamoją kodeksą 138 straipsnio 2 dalies 3 punktą (nesunkus sveikatos sutrikdymas) dėl mergaitės galimai patirto smurto bei jai padaryto nesunkaus sveikatos sutrikdymo; ikiteisminis tyrimas pradėtas nepilnamečiai jau gyvenant kitame mieste, gavus šio miesto prokuratūros nutarimą dėl ikiteisminio tyrimo atskyrimo (mergaitėi davus parodymus kitoje byloje dėl patirto smurto taip pat ir tėvo šeimoje).

✓ Pažymėtina, kad tinkamas tėvų valdžios panaudojimas vaiko atžvilgiu siejamas su tuo, kad vaikui būtų užtikrinta teisė į visapusišką ir harmoningą vystymąsi fiziškai ir protiška, siekiama vaiką apsaugoti nuo jo vystymuisi žalingo socialinės aplinkos poveikio. Teisės normos draudžia bet kokią tėvų valdžios panaudojimą priešingai vaiko interesams, tarp jų ir smurto demonstravimą vaiko akivaizdoje. Pastarieji veiksmai, kurie gali pasireikšti ir tėvų piktnaudžiavimu savo valdžia, jų amoraliu elgesiu (smurtas ar kitokie veiksmai, elgesys, keliantis vaikui baimę) yra laikytini priešingais vaiko interesams. Atitinkamai konfliktai šeimoje, darantys žalą vaiko psichikai, patenka į Administracinių teisės pažeidimų kodekso 181 straipsnyje aprašyto teisės pažeidimo sudėtį. Pažymėtina, kad savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių pareigūnai ar jų tam įgalioti valstybės tarnautojai turi teisę surašyti administracinių teisės pažeidimų protokolą už pažeidimo, numatyto minėto kodekso 181 straipsnyje padarymą (Administracinių teisės pažeidimų kodekso 259¹ straipsnis). Taip pat pažymėtina, kad savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrius, gavęs informaciją apie žiaurų tėvų elgesį su vaiku ar kitokius jo teisių ir teisėtų interesų pažeidimus, privalo **nedelsdamas imtis visų teisėtų veiksmų, kurie užtikrintų vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugą** (Bendrujų vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatų 17 punktą).

VTAS buvo pateikta informacija, kad vyras prieš vaiko mamą vaiko akivaizdoje naudoja psichologinį ir fizinį smurtą. VTAS nereagavo į pranešimą dėl smurto, nes jo nuomone, institucija, pateikusi informaciją, pati galėjo pareiškėjai paaiškinti, kad dėl smurto ji gali kreiptis į policiją.

Turint omenyje VTAS nuomonę, kad dėl vyro smurto moteris turi kreiptis į policiją, neneigiant policijai suteiktų įgaliavimų vertinant smurtinį asmens elgesį, manytina, kad VTAS taip pat privalėjo aiškintis smurto šeimoje aplinkybes, įvertinti būtinybę, taikyti priemones, reikalingas užtikrinti ir apginti vaiko teises ir teisėtus interesus, spręsti atsakomybės taikymo klausimą ir kt.

✓ *Bendrujų vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatų normos nustato, kad VTAS kaupia ir analizuoja pranešimus apie smurtą patyrusius ir smurtaujančius vaikus, **inicijuoja** šiems vaikams ir jų tėvams **specialistų ir institucijų būtiną pagalbą suteikimą** (7.27 p.).*

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 43 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad vaikui, nukentėjusiam nuo nusikalstamos veikos, smurto ar kito blogo elgesio, turi būti suteikta reikalinga pagalba, kad jis galėtų susigrąžinti sveikatą po patirtos fizinės ar psichologinės traumos ir reintegruoti į socialinę aplinką.

VTAS, gavęs vaiko mamos prašymą (kuriame be kitų aplinkybių pareiškėja nurodė, jog dukra pradėjo kalbėti apie mirtį, agresyviai elgtis) ir piešinius, turėdamas įtarimų, kad nuogų vyro ir moters piešimą mažamečiui galėjo įtakoti netinkamas suaugusiųjų elgesys arba atlikti tvirkinamieji veiksmai, kreipėsi į policiją, tačiau nesiūlė ir netarpininkavo organizuojant mažametei psichologinę pagalbą.

Siekiant užtikrinti tinkamą vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugą, būtina atkreipti dėmesį į visas pareiškėjų nurodytas aplinkybes dėl galimai pažeidžiamų vaiko teisių ir teisėtų interesų ir pasiūlyti/organizuoti reikiamos pagalbos vaikui suteikimą, VTAS turėjo atsižvelgti į mažametės elgesio pokyčius ir siūlyti mamai kartu su dukra kreiptis psichologinės pagalbos į specialistus, siekiant, kad būtų išsiaiškintos mergaitės negatyvių pasisakymų bei elgesio priežastys ir mažametei suteikta reikiama pagalba.

● **Vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos trūkumai dėl vaiko nuomonės išklauso**

Jungtinių tautų Vaiko teisių konvencijos 12 straipsnyje nustatyta, kad vaikui, sugebanciam suformuluoti savo pažiūras, turi būti garantuojama teisė laisvai jas reikšti visais

jį liečiančiais klausimais. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje atliekamų tyrimų metu atkreipiamas VTAS dėmesys, kad skyriai ne visada tinkamai užtikrina vaiko teisę išsakyti savo nuomonę.

✓ *Vaikui turi būti užtikrinta teisė reikšti savo nuomonę laisvai, be prievartos ar suvaržymo. Vaikui negali būti taikomas joks spaudimas, suvaržymas ar įtaka, galintys sukliudyti išsakyti savo nuomonę (Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas).*

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.164 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad kai sprendžiamas bet koks su vaiku susijęs klausimas, vaikas, sugebantis suformuluoti savo pažiūras, turi būti išklaustytas tiesiogiai, o jei tai neįmanoma, - per atstovą.

Skundo tyrimo Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje metu buvo nustatyta, kad VTAS specialistė, neturėdama Skyriaus vedėjos pavidimo, aiškinosi vaikų nuomonę dėl bendravimo su mama, kalbėdama su visais trimis vaikais kartu, dalyvaujant jų tėvui. Minėtas pokalbis buvo fiksuotas pakartotinio šeimos apilankymo akte ir pateiktas teismui.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį, jog aiškinantis vaiko nuomonę, motyvus dėl tam tikrų jo sprendimų, siektina, kad su vaiku bendrautų vienas specialistas, nedalyvaujant vaiko šeimos nariams. Šiuo atveju su visais šeimos vaikais buvo bendrauta kartu, pokalbyje taip pat dalyvavo ir vaikų tėvas, todėl vaikų nuomonė galėjo būti įtakota ne tik tėvo, bet ir brolių/seserų.

Manytina, kad VTAS specialistė pasirinko netinkamą vaikų apklausos/bendravimo su vaikais taktiką, bendravo su vaikais neprofesionaliai, sudarė prielaidas galimam vaiko teisių pažeidimui.

✓ *Lietuvos Respublikos teisės aktai įtvirtina privalomą valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos dalyvavimą, nagrinėjant ginčus dėl vaikų. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.178 str. įtvirtinta nuostata, jog valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija, ištyrusi šeimos aplinkos sąlygas, pateikia teismui išvadą dėl ginčo. Spręsdamas ginčą, teismas įvertina ne tik išvadą, bet ir vaiko norus bei kitus šalių pateiktus įrodymus.*

Taryba pagal galimybes privalo išsiaiškinti paties vaiko norus sprendžiamu klausimu bei vaiko interesų turinį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisėjų Senato 2002-06-21 nutarimu Nr. 35 patvirtintas apibendrinimas).

Pareiškėja skunde vaiko teisių apsaugos kontrolieriui nurodė, jog VTAS išvadoje teismui ignoruoja vaikų nuomonę, kuri išdėstyta buities tyrimo akte: “iš mergaičių atsakymų galima suprasti, kad jos su tėčiu matosi pakankamai retai ir tai yra dėl tėčio kaltės, o tokio dažnumo pasimatymai joms tinka”, bei siūlo tėvui skirti maksimalų bendravimą.

Iš vaiko teisių apsaugos kontrolieriui pateiktos medžiagos matyti, kad VTAS specialistai lankėsi tėvų gyvenamosiose vietose, ištyrė šeimos aplinkos sąlygas, bendravo su nepilnametėmis mergaitėmis.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį, jog iš komentuojamo buities tyrimo akto negalima daryti konkrečios išvados apie mergaičių nuomonę dėl bendravimo su tėvu tvarkos pakeitimo, nes akte tiksliai nurodoma, jog dabartinis pasimatymų dažnumas joms tinka (nesiaiškinta, ar mergaitės norėtų rečiau/dažniau matytis, atsižvelgiant į tėvų siūlymus dėl konkrečios bendravimo tvarkos, ką reiškia “pakankamai retai”, pan.).

✓ *Kito skundo tyrimo metu buvo nustatyta, kad mažametės mergaitės nuomonė kito atsižvelgiant į tai, kuris iš tėvų būdavo šalia (kurio namuose buvo apklausama arba kuris atvedė į VTAS). Iš šių aplinkybių matyti, kad mergaitės nuomonė yra netvirta, ir ji neišsako vienareikšmiško atsakymo, todėl VTAS išvadoje neturėjo būti vertinama viena mergaitės išsakyta nuomonė kaip galutinė. Esant tokiai situacijai, VTAS specialistai turėtų tai paminėti*

savo išvadoje ir, esant būtinybei, prašyti psichologinės ekspertizės, kuria būtų galima nustatyti tikrąją vaiko nuomonę.

✓ *Bendrujų vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatų normos nustato, kad vaiko teisių apsaugos skyrius iš švietimo ir sveikatos priežiūros įstaigų, policijos, kitų institucijų arba asmenų, turinčių duomenų apie nepilnametį, gavęs informaciją apie <...> žiaurų tėvų elgesį su vaiku ar kitokius jo teisių ir teisėtų interesų pažeidimus, privalo nedelsdamas imtis visų teisėtų veiksmų, kurie užtikrintų vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugą (17 p.). Skyrius turi teisę įstatymų nustatyta tvarka susipažinti su vaikų gyvenimo ir ugdymo sąlygomis šeimose <...> (8.1 p.), kreiptis į šeimas <...> dėl vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimų priežasčių nagrinėjimo (8.2 p.). Ginant vaiko teises ir teisėtus interesus **Skyrius turi teisę bendrauti su vaikais jų teisių ir teisėtų interesų apsaugos klausimais** (8.11 p.).*

Skundo nagrinėjimo Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje metu nustatyta, kad VTAS, gavęs pranešimą apie galimus vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimus, lankėsi mažametės šeimos gyvenamojoje vietoje, vertino buitines ir gyvenimo sąlygas, bendravo su nepilnamete ir jos tėvais. Tačiau VTAS, bendraudamas su mergaite nesiaiškino pranešime nurodytų aplinkybių dėl galimo smurto jos atžvilgiu ir nepriežiūros, o apsiribojo mergaitės išsakyta nuomone, kad „ji myli abu tėvus“.

Atkreiptinas dėmesys, jog tam, kad būtų tinkamai išsiaiškinta dėl galimo vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimo, būtina bendraujant su vaiku be bendrų temų (kokie jos santykiai su tėvais ir pan.) aiškintis ir tas aplinkybes, kurios nurodytos pranešime.

• Kiti Vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos trūkumai

✓ *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.170 str. 5 d. įtvirtinta tėvų, negyvenančių kartu su vaikais, **teisė gauti informaciją** apie vaiką iš visų auklėjimo, mokymo, gydymo, **vaiko teisių apsaugos ir kitų įstaigų bei institucijų**, kurios turi ryšį su jo vaiku.*

*Bendrujų vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatų 7.33 punkte nustatyta, kad Skyrius, vykdydamas jam pavestus uždavinius, **teikia tėvui ar motinai informaciją apie vaiką, negyvenantį kartu su jais, išskyrus tuos atvejus, kai yra grėsmė vaiko sveikatai ar gyvybei iš tėvo ar motinos pusės, kitais įstatymų nustatytais atvejais.***

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje nagrinėjant skundą nustatyta, kad VTAS nesuteikė vaikų mamai jos prašytos informacijos apie vaiką sveikatą ir mokymąsi, nes, anot VTAS, moteris ne kartą yra pasakojusi, kad ji bendrauja su mokytojais, lankosi mokykloje ir gauna visą informaciją apie savo vaikus. Tokie VTAS atsisakymo motyvai nepagrįsti.

✓ *Oficialus dokumentas – valstybės ar savivaldybės institucijos, įstaigos ar įmonės, valstybės įgalioto asmens vykdančios teisės norminių aktų nustatytus įgaliojimus sudarytas, patvirtintas ar gautas dokumentas, įtrauktas į apskaitą (Archyvų įstatymo (Dokumentų ir archyvų įstatymo) 2 str.). **Skyriaus raštus** valstybės, savivaldybių institucijoms ir įstaigoms ir atsakymus į Skyriaus gautus asmenų prašymus (skundus) **pasirašo Skyriaus vedėjas** (Bendrujų Skyrių nuostatų 21.5 p.).*

Pagal nagrinėjamos savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymu patvirtintas savivaldybės dokumentų rengimo ir apskaitos taisyklės, VTAS dokumentus pasirašo vedėjas arba pagal suteiktus įgaliojimus valstybės tarnautojas, arba darbuotojas, dirbantis pagal darbo sutartį. Kiekvieno struktūrinio padalinio dokumentai registruojami struktūriniame padalinyje.

Valstybės tarnautojų veiklos etikos principuose, patvirtintuose Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002-06-24 nutarimu Nr. 968, nustatyta, kad valstybės tarnautojas privalo tinkamai atlikti pareigybės aprašyme nustatytas funkcijas ir laiku vykdyti pavedamas užduotis, laikydamasis įstatymų, kitų teisės aktų reikalavimų ir valstybės tarnautojų etikos principų (2.3

p.). Elgtis teisėtai ir savo įgaliojimus naudoti nešališkai priimdamas sprendimus (6.3 p.). Savo pareigas atlikti laiku, efektyviai, atidžiai ir profesionaliai (9.3 p.).

Skundo tyrimo Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje metu išsiaiškinta, kad VTAS vedėja, atsižvelgdama į tai, kad teismas raštu naujos išvados neprašė, patarė Skyriaus specialistei daugiau vaikų neklausinėti, tačiau specialistė savo sprendimu dar kartą bendravo su vaikais ir neturėdama nei teismo, nei Skyriaus vedėjos pavedimo paruošė teismui išvadą, kurią, neturėdama įgaliojimų surašė ant Skyriaus blanko, pati pasirašė ir užregistravo (įtraukė į Skyriaus paruoštų dokumentų apskaitą).

✓ *Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 7 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, jog vaikas įregistruojamas tuoj po gimimo ir nuo gimimo momento turi teisę į vardą ir pilietybę, taip pat, kiek tai įmanoma, teisę žinoti savo tėvus ir būti jų globojamas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.161 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, jog vaikas turi teisę žinoti savo tėvus, jei tai nekenkia jo interesams ar įstatymai nenumato ko kita, to paties straipsnio 3 dalyje reglamentuojama, kad vaikas turi teisę gyventi kartu su tėvais, būti auklėjamas ir aprūpinamas savo tėvų šeimoje, bendrauti su tėvais, nesvarbu, ar tėvai gyvena kartu, ar skyrium, bendrauti su giminaičiais, jei tai nekenkia vaiko interesams.*

Iš skundo tyrimo metu surinktos medžiagos matyti, jog moteris pagimdė dukrą, kurios neketino pati auginti; kreipėsi į teismą dėl sutikimo įvaikinti patvirtinimo. Moteris lankėsi VTAS bei paaiškino, kad ji neturi galimybių pati auginti kūdikio, informacijos apie galimą biologinį dukters tėvą VTAS specialistams nenurodė. Moteriai buvo paaiškinta, kokia tvarka galima kreiptis į teismą dėl sutikimo įvaikinti patvirtinimo.

Vertinant tyrimo metu pateiktą informaciją, darytina išvada, jog VTAS specialistai nesiėmė priemonių, siekdami išsiaiškinti galimą kūdikio tėvą bei užtikrinti vaiko teisę žinoti savo biologinį tėvą ir galimai būti jo globojamu.

✓ *Konvencija dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje nustato garantijas, užtikrinančias, kad tarptautinis įvaikinimas būtų vykdomas atsižvelgiant į vaiko interesus ir pagrindines teises, kaip tai pripažįsta tarptautinė teisė. Šios Konvencijos 16 straipsnyje yra įtvirtinta, jog, kai šalies, iš kurios vaikas kilęs, centrinė valdžios institucija, nusprendusi, kad tarptautinis įvaikinimas labiausiai atitinka vaiko interesus ir yra įsitikinusi, kad vaiką galima įvaikinti, ji turi **paruošti informacinio pobūdžio raštą** apie vaiko tapatybę, galimybę jį įvaikinti, kilmę, socialinę aplinką, šeimos istoriją, ligų istoriją, apimančią ir vaiko šeimos ligų istoriją, taip pat nurodyti, kuriuos nors ypatingus vaiko poreikius, deramai atsižvelgti, koks vaiko išauklėjimas ir jo (jos) etninė, religinė ir kultūrinė priklausomybė bei vadovaudamasi pateikta informacija apie vaiką bei būsimuosius tėvius, nustatyti, ar numatomas įvaikinimas atitinka vaiko interesus.*

Siekiant, kad įvaikinimas būtų sėkmingas, būtina užtikrinti, jog šeima, kuri parenkama vaikui, gautų visą informaciją apie galimą įvaikinti vaiką, kad galėtų įvertinti savo pasiruošimą rūpintis konkrečiu vaiku. Susipažinusi su šia informacija ji ne tik įvertina savo pasiruošimą visą likusį laikotarpį rūpintis vaiku, bet ir tinkamai pasiruošia vaiko priėmimui į šeimą, įvertina, kokių specialių poreikių pagalbos ateityje jiems gali prireikti.

Užsienio šalies piliečių šeima Vilniaus apygardos teismo sprendimu įvaikino A.B. ir B.B. Vaikai buvo globojami vaikų globos namuose. Teikiant informaciją Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos dėl galimų įvaikinti vaikų įrašymo į sąrašą, VTAS ir globos namai nenurodė, kad institucijų atstovai dalyvavo baudžiamajame procese dėl mažamečių tvirkavimo, kuriame nukentėjusiuoju buvo pripažintas A.B.

Vertinant visą skundo tyrimo metu surinktą medžiagą darytina išvada, jog tiek vaikų globos namai, tiek VTAS, nepateikdami išsamios informacijos apie A.B., aplaidžiai vykdė savo pareigas bei nesivadovavo galiojančiais tarptautiniais ir nacionaliniais teisės aktais.

✓ *Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006-07-28 įsakymu patvirtintame socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, apskaitos savivaldybės vaiko teisių apsaugos tarnyboje (skyriuje) tvarkos apraše nurodyta, kad Vaiko teisių apsaugos skyrius (tarnyba), išanalizavęs ir įvertinęs gautą informaciją, **parengia ir teikia dokumentus rajono savivaldybės administracijos direktoriui dėl šeimos įrašymo į socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, apskaitą. Šeimą įrašius į apskaitą, Vaiko teisių apsaugos skyrius (tarnyba) informuoja šeimą, socialinį darbuotoją, Socialinės paramos skyrių bei nedelsdamas raštu kreipiasi į savivaldybės administracijos padalinį, atsakingą už socialinių paslaugų planavimą, paslaugų organizavimo administravimą ir bendrųjų socialinių paslaugų bei socialinės priežiūros kokybės kontrolę dėl paslaugų poreikio šeimai ir vaikui nustatymo ir organizavimo.***

*Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymo 2 straipsnyje apibrėžiamos sąvokos, kur nurodyta, kad **socialinės rizikos šeimai priskiriama ir šeima, kurios vaikui įstatymų nustatyta tvarka yra nustatyta laikinoji globa (rūpyba).***

Skundo tyrimo metu buvo nustatyta, kad X savivaldybės VTAS, gavęs informaciją apie vaikui nustatytą globą Y savivaldybėje, turėjo spręsti klausimą dėl tėvo šeimos įrašymo į socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, apskaitą bei kreiptis į savivaldybės administracijos padalinį, atsakingą už socialinių paslaugų teikimą, dėl paslaugų poreikio šeimai ir vaikui nustatymo ir organizavimo, siekdamas padėti tėvui sustiprinti emocinį ryšį su dukra. Taip pat ir Y savivaldybės VTAS, turėdamas visą esminę informaciją (apie tėvo sunkumus bendraujant su dukra, psichologo konsultacijų nelankymą, jo priešišumą), privalėjo bendradarbiauti su X savivaldybės VTAS, siekiant suteikti tėvo šeimai socialinę, psichologinę pagalbą, bei imtis veiksmų, užtikrinant, kad vaikas ateityje galėtų gyventi su tėvu.

✓ *Bendrųjų vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatų 17 punkte reglamentuota, jog skyrius iš <...> asmenų, turinčių duomenų apie nepilnamečių, gavęs informaciją apie <...> kitokius vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimus, **privalo nedelsdamas imtis visų teisėtų veiksmų, kurie užtikrintų vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugą.***

Pareiškėja kreipėsi į VTAS dėl anūkių teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo, nes mergaičių mama, su kuria jos gyveno po tėvų skyrybų, mirė, o tėvas, iš kurio priteistas išlaikymas vaikams, neteikia jo, bei negali tinkamai pasirūpinti dukromis (neturi gyvenamo būsto, yra bedarbis, neturi jokių pajamų), gaunamą našlaičių pensiją naudoja savo reikmėms, mergaitės gyvena prosenelės namuose. Nors apie tai ne kartą buvo informuotas VTAS, tačiau pastarasis jokių veiksmų, siekdamas užtikrinti nepilnamečių teises ir teisėtus interesus, nesiėmė.

Tyrimo Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje metu išsiaiškinta, kad pareiškėja apie nepilnamečių situaciją VTAS informavo 2010 m. liepos mėnesį. VTAS pareiškėjos nurodytos situacijos išsamiai nesiaiškino. Pakartotinę informaciją apie nepilnamečių situaciją (tėvas nesirūpina dukromis, jų neišlaiko) VTAS gavo po penkių mėnesių. Po pastarojo kreipimosi VTAS kalbėjosi su tėvu, tačiau jokios kitos pagalbos šeimai neorganizavo. Tik tuomet, kai dar po dviejų mėnesių VTAS gavo informaciją iš mergaičių mokymo įstaigos, kad viena mergaičių praleidžia pamokas, tėvas nesidomi dukters mokymusi, nebendradarbiauja su pedagogais ir pan., VTAS apsilankė mergaičių gyvenamojoje vietoje, apie situaciją šeimoje informavo seniūnijos socialinę darbuotoją. Pagalba šeimai nebuvo organizuota, nes mergaičių tėvas vengė bendradarbiauti su specialistais. Po maždaug metų nuo pirmojo pranešimo apie netinkamai užtikrinamas mergaičių teises ir teisėtus interesus joms buvo nustatyta laikinoji globa.

Manytina, kad VTAS nepakankamai operatyviai reagavo į gaunamus pranešimus apie galimus nepilnamečių teisių ir teisėtų interesų pažeidimus, nepakankamai išsamiai aiškinosi nepilnamečių situaciją, todėl šeimai laiku nebuvo pradėta teikti reikalinga pagalba. Neatmestina prielaida, jog šios aplinkybės turėjo įtakos susiklosčiusiai situacijai, kuomet nepilnamečiams buvo nustatyta laikinoji globa. Tėvas visiškai nebendradarbiavo su VTAS. VTAS svarstė galimybę kreiptis į teismą dėl nuolatinės globos (rūpybos) mergaitėms nustatymo ir tėvų valdžios ribojimo jų tėvui.

✓ *Pagal Bendrųjų vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatų 7.37 punktą, VTAS bendradarbiauja su savivaldybės administracijos socialinės paramos skyriumi, seniūnijomis, socialinės paramos centrais ir derina su jais veiksmus ir sprendimus organizuojant pagalbą ir paramą vaikui ir socialinės rizikos šeimoms; teikiant metodinę paramą socialiniams darbuotojams; sprendžiant kitus su vaiko teisių apsauga susijusius klausimus.*

Šeima nuo 2008 m. buvo įtraukta į socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, apskaitą. Dėl moters dažno išvykimo į užsienį dirbti, joks socialinis darbas su šeima nebuvo vykdomas. Tačiau, kai moteris grįžo nuolat gyventi į Lietuvą, vis tiek nebuvo pradėtos teikti jokios paslaugos šeimai, šeimoje nesilankė socialiniai darbuotojai, nebuvo tikrinamos vaiko gyvenimo sąlygos. Atsižvelgiant į tai, manytina, kad VTAS specialistai, žinodami, kad moteris grįžo nuolat gyventi į Lietuvą ir, kad per šį laikotarpį ji nesikreipė dėl laikinosios globos savo sūnui tėvų prašymu, turėjo perduoti informaciją socialiniams darbuotojams, kad šie lankytųsi šeimoje, tikrintų, kaip yra įgyvendinamos vaiko teisės ir teisėti interesai, bendradarbiauti su moters ir jos buvusio sutuoktinio šeimomis, motyvuoti tėvus palaikyti artimus ryšius su kitais vaikais, kurie gyvena skyrium nuo jų, padėti tėvams susigrąžinti vaiką, kuriam nustatyta globa kitoje šeimoje į savo, vieno iš tėvų, šeimą, motyvuoti teikti vaikams privalomą išlaikymą, tinkamai vykdyti kitas pareigas savo 3 vaikų atžvilgiu, bei, esant būtinybei, taikyti atitinkamas priemones dėl tėvų pareigų nevykdymo.

✓ *Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007-08-22 nutarimo Nr. 875 „Dėl asmenų prašymų ir jų aptarnavimo viešojo administravimo institucijose, įstaigose ir kituose viešojo administravimo subjektuose taisyklių patvirtinimo“ 30 punkte nurodyta, kad asmenų prašymai turi būti išnagrinėti per 20 darbo dienų nuo jų gavimo institucijoje. Šių taisyklių 39 punktas numato, kad į asmenų prašymus atsakoma valstybine kalba ir tokiu būdu, koku pateiktas prašymas, jeigu asmuo nepageidauja gauti atsakymą kitu būdu.*

Iš skundų tyrimo metu nustatytų atvejų darytina išvada, jog VTAS darbuotojai ne visada laikosi Asmenų prašymų ir jų aptarnavimo viešojo administravimo institucijose, įstaigose ir kituose viešojo administravimo subjektuose taisyklių bei nepateikia atsakymo pareiškėjams numatytu būdu bei atitinkamu laiku. Pažymėtina, kad visi pateikti asmenų prašymai (elektroniniu būdu, raštu ar kt. būdu) turi būti atsakyti per 20 darbo dienų ir tokiu pat būdu, koku jie yra pateikti.

Pvz., VTAS darbuotojai, išnagrinėję skunde nurodytą situaciją, neatsakė pareiškėjai raštu į jos pateiktą skundą, tačiau ją informavo tik žodžiu apie pravestą prevencinį pokalbį.

✓ *Viešojo administravimo institucijoje gauto asmens prašymo/skundo maksimalūs tyrimo terminai yra nustatyti Viešojo administravimo įstatymo nuostatose. Vadovaujantis šio įstatymo 31 straipsniu, administracinė procedūra turi būti baigta ir administracinės procedūros sprendimas priimtas per 20 darbo dienų nuo jos pradžios. Viešojo administravimo įstatymo 20 straipsnio 1 dalies 8 punkte ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. rugpjūčio 22 d. nutarimo Nr. 875 „Dėl asmenų prašymų nagrinėjimo ir jų aptarnavimo viešojo administravimo institucijose, įstaigose ir kituose viešojo administravimo subjektuose taisyklių patvirtinimo“ 38.4 ir 41.4 punktuose nustatyta, kad prašymą (skundą) pateikęs asmuo turi teisę gauti*

administracinį sprendimą, t. y. į pateiktą prašymą (skundą) jam turi būti įteiktas arba išsiųstas atsakymas.

Nagrinęjant skundą nustatyta, kad pareiškėja skundą VTAS dėl tėvo gyvenamojoje vietoje galimai sudarytų netinkamų gyvenimo sąlygų vaikams pateikė birželio 16 d. Reaguojant į minėtą skundą, birželio 20 d. VTAS buvo surengtas pasitarimas. Tačiau VTAS, įgyvendindamas teisės aktais pavestas funkcijas ir turėdamas pareigą objektyviai išsiaiškinti vaikų gyvenimo sąlygas tėvo nuomojamame bute bei, esant reikalui, imtis priemonių vaikų interesams ginti, jokių veiksmų (iki buvo pateiktas pakartotinis pareiškėjos liepos 19 d. skundas) nesiėmė. VTAS specialistai tėvo gyvenamojoje vietoje apsilankė patikrinti vaikų gyvenimo sąlygų tik po 26 darbo dienų nuo pirminio pareiškėjos skundo davimo dienos, o atsakymas pareiškėjai apie nustatytus faktus buvo išsiųstas po 29 darbo dienų nuo pirminio pareiškėjos skundo gavimo dienos.

Bendruosiuose vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatuose nėra nustatyti terminai, kurių turėtų laikytis VTAS darbuotojai, aiškindamiesi galimus vaiko teisių pažeidimo atvejus, tačiau manytina, kad, siekiant efektyviai ginti silpniausios visuomenės grupės interesus, į kiekvieną atvejį turėtų būti reaguojama per kuo trumpesnę laikotarpį.

✓ Šeimos turto instituto tikslas yra apsaugoti nepilnamečių vaikų teisėtus interesus. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.85 straipsnio 2 dalyje nustatytas *įpareigojimas gauti teismo leidimą sudarant sandorius dėl nekilnojamojo daikto, kuris pripažįstamas šeimos turtu. Teismų praktikoje šeimos turtu pripažįstama gyvenamoji patalpa, kurioje šeima faktiškai gyvena. Kai šeimoje yra nepilnamečių vaikų, teismo leidimas reikalingas sudarant sandorį dėl šeimos gyvenamosios patalpos. Bendrųjų vaiko teisių apsaugos skyriaus nuostatų 7.12.9. p. numatyta, kad Vaiko teisių apsaugos skyrius **dalyvauja** teismo posėdžiuose ir **teikia teismui išvadą** apie vaiko tėvus ir vaiko teisių apsaugą, kai sprendžiamas klausimas dėl leidimo perleisti nuosavybės teisę į šeimos turtą, šeimos turtą įkeisti ar kitaip suvaržyti teises į jį išdavimo.*

Iš socialinių paslaugų centro buitės tyrimo aktų VTAS turėjo būti žinoma, kad moteris planuoja parduoti vienintelį tinkamą gyventi šeimos butą, tačiau nedelsiant jokių skubių priemonių, siekiant apsaugoti vaikų interesus ir išsaugoti šeimos nekilnojamą turtą, nebuvo imtasi. Buvo sudaryta mainų sutartis, kuri galimai pažeidė nepilnamečių vaikų interesus. VTAS minėtą klausimą pradėjo spręsti tik įsikišus Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai (kreipėsi į Valstybės įmonės registrų centrą, Trakų rajono apylinkės prokuratūrą ir pan.).

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė VTAS dėmesį į tai, kad turint duomenų, jog nepilnamečių vaikų tėvai (ypač tie, kurie piktnaudžiauja alkoholiu ir tinkamai nesirūpina vaikais), ketina parduoti šeimos būstą, būtina nedelsiant išsiaiškinti jų tikruosius ketinimus ir imtis visų įmanomų priemonių, siekiant apsaugoti nepilnamečių vaikų teisėtus interesus.

✓ *Bendrųjų vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatų 7.11.4 punkte numatyta, kad viena iš Vaiko teisių apsaugos skyriaus funkcijų – teisės aktų nustatyta tvarka **kreiptis į teismą dėl laikino ar neterminuoto tėvų valdžios ribojimo**. Tėvų valdžia ribojama, kai tėvai (tėvas ar motina) vengia atlikti savo pareigas auklėti vaikus, piktnaudžiauja tėvų valdžia, žiauriai elgiasi su vaikais, daro žalingą įtaką vaikams savo amoraliu elgesiu arba nesirūpina vaikais. Sprendimą dėl laikino ar neterminuoto tėvų valdžios ribojimo priima teismas.*

Iš tyrimo metu surinktos informacijos matyti, kad VTAS nuo 2003 m. buvo žinoma, kad motina piktnaudžiauja alkoholiu ir tinkamai nesirūpina vaikais. Moteris dėl to ne kartą buvo raštu įspėta, pravedti prevenciniai pokalbiai, tačiau padėtis nesikeitė – jos nepilnamečiui sūnui 2009 m. buvo nustatyta laikina globa vaikų globos namuose, dukteriai 2010 m. nustatyta laikinoji rūpyba (rūpintoja paskirta jos pilnametė sesuo), tačiau mergaitė dar iki rūpybos nustatymo paskutiniu metu gyveno pas dėdę, nes motina piktnaudžiavo alkoholiu, savo sūnaus

vaikų globos namuose nelankė, visus vertingus daiktus iš namų pardavė ir planavo parduoti vienintelį tinkamą gyventi šeimos būstą.

Tyrimo metu surinkta informacija leidžia teigti, kad VTAS dėsė spręsti klausimą dėl tėvų valdžios ribojimo. Atkreiptinas VTAS dėmesys į tai, kad kai ilgą laiką padėtis šeimoje negerėja (tėvai piktnaudžiauja alkoholiu, nesirūpina vaikais ir pan.), Skyrius turi neatidėliotinai spręsti klausimą dėl tėvų valdžios ribojimo.

✓ *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.179 straipsnyje yra įtvirtintas vaikų ir tėvų atskyrimo, kai tėvai negyvena kartu su vaiku dėl susiklosčiusių objektyvių aplinkybių (nesant tėvų kaltės), institutas.*

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.182 straipsnio 1 dalies ir Bendrųjų vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatų 7.11.13 punkto nuostatomis, vaiko teisių apsaugos skyrius turi teisę, atlikdamas teisės aktais jam pavestas funkcijas, savarankiškai kreiptis į teismą dėl vaiko atskyrimo nuo tėvų (tėvo ar motinos).

Pareiškėja skundė VTAS, kad pastarasis įrašė jos šeimą į socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, apskaitą bei kreipėsi į prokuratūrą, prašydamas kreiptis į teismą dėl nepilnamečio sūnaus atskyrimo nuo pareiškėjos (ar motinos valdžios ribojimo sūnaus atžvilgiu).

Tyrimo Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje metu nustatyta, kad pareiškėja nepakankamai bendravo ir bendradarbiavo su VTAS, mokyimo įstaigų, policijos komisariato specialistais sprendžiant sūnaus mokyklos nelankymo problemas (neteikdavo informacijos apie mokyklos nelankymo priežastis, nepateikdavo vaiko ligą pateisinančių gydytojų pažymų, neįsileisdavo į namus specialistų ir pati neatvykdavo į rengiamus pasitarimus, nesidomėjo mokykloje sūnaus mokymosi klausimais ir kt.), taip ribodama galimybes pasiūlyti geriausiai vaiko poreikius atitinkančias pagalbos priemones, kurias taikant būtų buvę galima padėti berniukui greičiau įveikti turimas psichologines problemas ir sugrįžti į mokyklą, kurioje sudarytos sąlygos tenkinti vaikų pažinimo, lavinimosi ir saviraiškos poreikius. Vaiko motina tinkamai nepaaiškino sūnaus mokyklos nelankymo priežasčių, nepateikė konkrečios informacijos apie sūnui galimai kitų specialistų teikiamą psichologinę ar kitą pagalbą, atsisakė priimti VTAS siūlomą pagalbą šeimai. Psichologinės pedagoginės tarnybos duomenimis, konsultacijos metu buvo pastebėta, jog berniukas ir jo motina turi psichologinės ir (ar) psichinės sveikatos sutrikimų.

VTAS teisės normų suteiktų įgaliojimų apimtimi ėmėsi priemonių, skirtų užtikrinti efektyvų nepilnamečio teisės į mokslą įgyvendinimą, reikiamą pagalbą vaikui ir šeimai bei kreipėsi į prokuratūrą su prašymu įvertinti vaiko atskyrimo nuo motinos taikymo reikalingumą ir, esant reikalui ir ginant viešąjį interesą, kreiptis į teismą. Tačiau, atkreiptinas dėmesys, jog VTAS turėjo teisę, atlikdamas teisės aktais jam pavestas funkcijas, savarankiškai kreiptis į teismą dėl vaiko atskyrimo nuo tėvų (tėvo ar motinos).

Atliekant skundų tyrimus Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje pastebimas VTAS dėsimas, esant pagrindui, kreiptis į teismą dėl vaiko atskyrimo nuo tėvų.

✓ *Lietuvos vyriausiojo archyvaro 2011 m. liepos 4 d. įsakymu Nr. V-117 patvirtintų Dokumentų rengimo taisyklių 4 priede yra nustatyti reikalavimai posėdžio (susirinkimo ir kt.) protokolui, tačiau nėra reglamentuota susipažinimo su protokolu ir pastabų teikimo tvarka.*

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gavus skundą ir įvertinus pareiškėjo iškelto problemą dėl galimai netiksliai surašytų VTAS vykusių posėdžių protokolų, manytina, kad, svarstant su vaiko teisių užtikrinimu susijusius klausimus, ypač kada sprendimui dėl vaiko atžvilgiu taikytinų priemonių priimti yra reikalinga kelių institucijų (specialistų) ar kitų asmenų išvada (nuomonė), taip pat kai sprendžiami su vaiko paėmimu iš šeimos ir globos jam nustatymu susiję bei kiti jautrūs klausimai, turėtų būti sudaryta **galimybė visiems posėdyje**

dalyvavusiems asmenims (nurodytiems protokolo įvadinėje dalyje ar atskirame sąraše – protokolo priede) **susipažinti su posėdžio protokolu, pareikšti pastabas** dėl jo dėstomosios dalies ar ginčyti protokole įformintus nutarimus (ir tuo atveju, jei pastabų dėl protokolo pareikšta nebuvo).

✓ *Tiek nacionaliniuose, tiek tarptautiniuose teisės aktuose įtvirtinta nuostata, kad tėvai, valstybės institucijos privalo visur ir visada pirmiausia atsižvelgti į teisėtus vaiko interesus. Manytina jog tam, kad kuo tinkamiau būtų užtikrintos vaiko teisės ir teisėti interesai, būtinas suderintas įvairių institucijų darbas klausimais, susijusiais su vaikais, kad vaikai nebūtų psichologiškai traumuojami vykstant jiems į atitinkamas institucijas.*

Nagrinėjamu atveju policijos pareigūnai darbo dieną apie 8.00 val., radę namuose nepilnametį, paprašė kartu su pareigūnais vykti į komisariatą aplinkybių išsiaiškinimui. Pristačius nepilnametį į komisariatą, pareigūnams nepavyko susisiekti su VTAS, nepilnametis iki 10.00 val. buvo policijos patalpose ir tik 11.00 val. buvo parvežtas namo.

Atkreiptinas dėmesys, kad nepilnametis apie tris valandas buvo policijos komisariate, tačiau policijos pareigūnai per tą laiką nesugebėjo susisiekti su VTAS. Aukščiau nurodytos aplinkybės rodo nepakankamą bendradarbiavimą tarp teisėsaugos institucijos ir VTAS. Manytina, kad tai ne vienintelis atvejis, kai nepilnametį reikia apklausti neplanuotai, iš anksto nepranešus VTAS. Siektina, kad teisėsaugos institucijos turėtų VTAS kontaktus, kuriais būtų galima susisiekti skubiais atvejais, neradus specialistų jų darbo vietoje.

IV. SIŪLYMAI

Vieninga teisės aktų aiškinimo ir taikymo bei tų pačių klausimų sprendimų praktika užtikrintų tinkamą Vaiko teisių apsaugos skyrių funkcijų vykdymą bei atstovavimą vaiko teisėms ir teisėtiems interesams, todėl siūlytina:

- Vaiko teisių apsaugos skyriams – atkreipti dėmesį į vaiko teisių apsaugos kontrolierės apibendrinime išdėstytas problemas dėl skyrių veiklos ir imtis priemonių, siekiant ateityje išvengti panašaus pobūdžio Vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos trūkumų, dėl kurių (gali būti) pažeidžiamos vaiko teisės ir jo teisėti interesai.
- Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai – inicijuoti bei organizuoti seminarus Vaiko teisių apsaugos skyrių darbuotojams, skatinti skyrius dalintis gerąja patirtimi su kolegomis kitose savivaldybėse, sprendžiant vaiko teisių apsaugos klausimus.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė

Edita Žiobienė